

F 568

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

Országos Orvostudományi Információs Intézet
és Könyvtár, Budapest

4
1990
30. évf.

Az
ORVOSI KÖNYVTÁROS
Medical Librarian

1990.

30. évf.

4.szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR

Budapest

Szerkesztő:

dr. BENDA Mária
dr. KOLTAY Tibor

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi
Információs Intézet és Könyvtár
hálózati és módszertani osztály
Budapest, VIII. Szentkirályi u. 21.
1444 Pf. 278
Tel.: 138-4133; -333, -4533.

Számunk munkatársai:

BALOGH Klarissza, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár tudományos főmunkatársa, Budapest; BENICZKY Gáborné, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főosztályvezetője, Budapest; GYURIS Ferencné, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár Hallgatói részlegének vezetője, Budapest; dr. KOLTAY Tibor, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; dr. KUSNYERIKNÉ TÓTH Edit, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főosztályvezetője, Budapest; N. TAHIN Emma, a Semmelweis OTE Társadalomorvostani és Orvostörténeti Intézet tudományos munkatársa, Bp. PREPOK Ferencné, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár osztályvezetője Budapest; dr. RÁCZ István, a Semmelweis OTE egyetemi tanára, Budapest; RAJNAI Istvánné, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár munkatársa, Budapest; RÉDEI Ildikó, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár tudományos főmunkatársa, Budapest; RÓZSÁNÉ dr. VASAS Livia, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár igazgatója, Budapest; SZABÓNÉ SZÁVAY Judit, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár olvasószolgálatának vezetője, Budapest; SZALAY Attiláné, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár reprográfiai csoportjának vezetője, Budapest; SZÁNTAI Lászlóné, a Semmelweis OTE Központi Könyvtár főmunkatársa, Budapest; dr. ZSIDAI József, a Miskolci NM Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója, Miskolc.

HU ISSN 0300-6010

Felölös kiadó: dr. Fedinecz Sándor

Készült: az Országos Orvostudományi Információs

Intézet és Könyvtár Sokszorosító osztályán.

Felölös vezető: Selmeci Nándor

Pld.sz.: 300 8/5, Budapest, 1990.

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

1990.

30. évfolyam

4.szám

T A R T A L O M

oldal

ZSIDAI József:	A könyvtári együttműködés néhány problémaköre és területe	245
KUSNYERIKNÉ TÓTH Edit:	A témafigyelő szolgálat helye a szakirodalmi információban	262
KOLTAY Tibor:	A szerzői útmutatók orvosi folyóiratainkban	276

O r v o s t ö r t é n e l e m

N:TAHIN, Emma:	A zágrábi káptalan orvosi könyvei	290
----------------	---	-----

K o n f e r e n c i á k - é r t e k e z l e t e k

A SOTE Központi Könyvtár, mint az orvosi szakinformáció egyik központja

RÁCZ István:	Megnyitó	300
RÓZSÁNÉ VASAS Livia:	Gondolatok a könyvtárról	301
BALOGH Klarissza:	Beszámoló a bibliográfiai munkáról	303
SZÁNTAI Lászlóné:	Folyóirat-beszerezés és feldolgozás korszerű módon	305
SZABÓNÉ SZÁVAY Judit:	A könyvtár olvasószolgálat	308
GYURICS Károlyné	A hallgatói részleg	311
PREPOK Ferencné:	A könyvbeszerzés, feldolgozás, kiadványok	314
RAJNAI Istvánné:	A számítógépes irodalomkutatás	316
RÉDEI Ildikó:	A Semmelweis Orvostudományi Egyetem könyvtári hálózatáról	317
SZALAY Attiláné:	A reprográfiai szolgáltatások	319

Tanulmányutak - Utibeszámolók

BENICZKY Gáborné:	A könyvtárügy Hollandiában	oldal 322
In memoriam Wéninger Ernő		330

Referátumok - Szemlék

Escher, A.:	CD-ROM Angebot von Datenbanken, eine Chance für den Endbenutzer? /Adatbankok CD-ROM-on, esély a végfelhasználónak?/. Ism.KOLTAY Tibor . .	332
Lehmle, W.:	A végfelhasználók keresései a szakbibliográfiái CD-ROM adatházisokban. Ford. TMT, 1990,37,8-9,343-350. Ism. KOLTAY Tibor	334

Könyvismertetés

JANTSITS Gabriella	Magyar orvosok arcképei. Ism.RÓZSÁNÉ VASAS Livia	336
--------------------	--	-----

M E D I C A L L I B R A R I A N

1990.

vol. 30.

No 4

C O N T E N T S

József ZSIDAY:	Some questions and fields of cooperation between libraries	245
Edit KUSNYERIK TÓTH:	The importance of the NIMIL abstracting service	262
Tibor KOLTAY:	Instructions to authors in Hungarian biomedical journals	276

M e d i c a l h i s t o r y

Emma N.TAHIN:	The medical books of the Zagreb Chapter	290
---------------	---	-----

C o n f e r e n c e s - m e e t i n g s

The Central Library of the Semmelweis University Medical School as one of the centers of medical information		
István RÁCZ:	Opening announcement	300
Livia VASAS RÓZSA:	Thinking about the library	301
Klarissza BALOGH:	Report on the bibliographic activities	303
Erzsébet SZÁNTAI:	Acquisition and processing of periodicals with up to date methods ,	305
Judit SZÁVAY SZABÓ:	The readers advisory service	308
Ildikó GYURICS:	The students' library.	311
Piroska PREPOK:	Acquisition and processing of books. .	314
Mária RAJNAI:	Literature searches with computer . .	316
Ildikó RÉDEI:	The library network of the SUMS . . .	317
Mária SZALAY:	The reprographic services.	319

S t u d y t o u r s

Ágota BENICZKY:	Libraries in Holland	322
Obituary:	Ernő Wéninger /1932-1990/	330

A b s t r a c t s a n d r e v i e w s

Escher, A.:	Data bases on CD-ROM, a chance for the end-user? /Abstract by Tibor KOLTAY/ .	332
Lehmler, W.:	The searches of the end-user in bibliographic CD-ROM databases /Abstract by Tibor KOLTAY/	334
Jantstits, G.:	Portraits of Hungarian physicians /Book review by Livia VASAS RÓZSA/. . .	336

A KÖNYVTÁRI EGYÜTTMŰKÖDÉS NÉHÁNY PROBLÉMAKÖRE ÉS TERÜLETE

Zsidai József

Nehézipari Műszaki Egyetem
Miskolc

A szakmai tapasztalatok azt mutatják, hogy az együttműködés bármely könyvtári szakterületen sokkal nehezebb, sokkal bonyolultabb folyamat, mint ahogy azt vélni lehetne. A problémákat sejtjük, de azok áttetsző tisztaságban nem jelennek meg előttünk. A mindennapi munkában szerzett tapasztalatok, a szakirodalmi közlemények, a konferenciaanyagok és a szakemberek szóbeli véleménynyilvánításai egyértelműen azt a meggyőződést tükrözik, hogy a gazdaságban a kutatást, a fejlesztést és a társadalomban az igényes művelődést bármely könyvtár csak más intézményekkel együttműködve tudja eredményesen szolgálni. A kooperáció tehát megmáshatatlán társadalmi szükséglet kielégítésére rendelt módszer, ugyanakkor a megvalósulás folyamata rendre ellentmondásokat és konfliktushelyzeteket szül. Ebből a felismerésből lényeges következtetések adódtak. Nevezetesen, az együttműködésnek olyan öntörvényű szabályai, sajátos mozgásformái, feltételrendszerei lehetnek, amelyeket nem ismerünk. Ezek feltárásával száz év óta adós a szakma és a szakirodalom.

A XIX. század végén már felismerték, hogy a könyvtárak egyenként, saját állományukból nem tudják kielégíteni a tudományos kutatás és a tanulás igényeit. Ugyanakkor ezt az állományt kevésbé tudták fejleszteni a kor színvonalán, mert jelentősen megnövekedett a kiadványok száma, a növekményhez nem volt meg sem a pénz, sem a fogadó és feldolgozó kapacitás. A könyvtári szolgálat hatékonyságát számos országban tovább rontotta a könyvtári szervezet elaprózottsága. Az intézmények közti kapcsolattartást nehezítette a kommunikációs technika hiánya.

Ma most ezt a könyvtári helyzetképet, amelyre jellemző volt a változatlanlanság, a bezárkózottság, a tehetetlenség, összetétjük a gazdaság igényességével, amelyre a dinamikus fejlődés, a mozgó-

konyság, a gyors mennyiségi növekedés volt jellemző, azt látjuk, hogy az ismeretek piacán jelentkező fogyasztási igény és annak kielégítését szolgáló könyvtári teljesítmény között éles ellentét, feszültség alakult ki. A könyvtárügyre, a könyvtárakra, a könyvtárosokra és a könyvtárak akcióképes barátaira várt az a feladat, hogy a könyvtárak működését minőségileg megváltoztassák. Ezidőtájt számos kiváló szakembert mozgósított, aktivizált a könyvtárügy. Ezek közé tartoznak: a porosz-német Zentralkatalog gondolatának megalkotói: Heinrich Treitschke /1834-1896/, Ernst Moritz Arndt /1769-1860/, Friedrich Althoff /1839-1908/, Fritz Milkau /1895-1934/; a világcatalógus eszmei szerzői és az ETO európai meghonosítói, a két belga jogász: Paul Otlet /1868-1944/ és Henri la Fontaine /1853-1943/; a svájci központi katalógus kigondolója, Maurice Godet /1877-1949/; a könyvtárközi kooperáció amerikai atyja, Ernest Richardson /1860-1939/. Említsük meg hazánk nagyjai közül az alábbiakat: Eötvös József /1813-1871/, Trefort Ágoston /1817-1888/, Szász Károly /1829-1905/, Szabó Ervin /1877-1918/, Gulyás Pál /1881-1963/, és Hóman Bálint /1885-1953/.

A könyvtári szakemberek, állami tisztségviselők és a különböző szakterületek tudósai a könyvtári teljesítmény számottevő fejlesztésének lehetőségét a könyvtárak összefogásának megvalósításában látták. Az összefogást szűkebb, regionális keretben ugyanugy fontosnak tartották, mint országos méretekben és nemzetközi kapcsolódásban. A szakmai tartalmat illetően elengedhetetlennek vélték a feladatokra történő szakosodást, a nyilvánosság és a hozzáférhetőség fokozását, valamint a ráfordításokban és a munkavégzésben a szükségtelen párhuzamosságok kiküszöbölését. Más szavakkal: az ésszerű könyvtári kooperáció egyedül helyes és lehetséges alternatíváját ajánlották a könyvtáraknak, a könyvtárosoknak, valamint szélesebb értelemben annak a társadalomnak, amely fenntartja, működteti és használja a könyvtárakat.

Az együttműködés területei /Tevékenységi körök/

A könyvtári kooperáció egyetemes érvényű céljait és tartalmi

teljességét legátfogóbban az UNESCO és az IFLA két programja fejezi ki, az UBC és az UAP.

- UBC = Universal Bibliographic Control = Általános Bibliográfiai Ellenőrzés. /A világ teljes dokumentumtermésének egységes szabályok szerint történő bibliográfiai számbavételére irányul/
- UAP = Universal Availability of Publications = Általános hozzáférés a publikációkhoz. /Az UAP mindenki számára garantálni szeretné az UBC által ellenőrzött teljes dokumentumanyaghoz a hozzájutást, a dokumentumok formájától és lelőhelyétől függetlenül/

Ez a kettős cél alapjában véve igen egyszerűnek tűnik: feljegyezni az újonnan keletkezett ismerethordozók adatait, és a feljegyzés alapján elérni, hogy azokat meg lehessen találni, kézbe lehessen venni és hasznosítani lehessen. Ám jól tudjuk, hogy a teljesítés évszázadok alatt sem sikerült, noha sem a gondolatban, sem a hozzáértésben, sőt a tettekben sem volt hiány.

Az évszázados fejlődés eredményeként korunkban a következő főbb területeken valósul meg, vagy formálódik együttműködés.

- Átfogó /globális/ együttműködés
- Állománybeszerzési, állományegyeztetési együttműködés
- Központi állománynyilvántartás együttműködés útján
- Kiadványcsere-tevékenység
- Könyvtárközi kölcsönzés
- Gazdasági támogatáson alapuló együttműködés
- Alkalmi együttműködés
- Modern hálózati /network/ együttműködés

A felsorolt témakörökön kívül természetesen van, lehet még jó néhány érintkezési pont, mint pl. továbbképzés, közös kiadványok, stb., de itt most csak a legjellegzetesebb működési területeket tekintjük át.

Állománybeszerzési, állományegyeztetési együttműködés

A könyvtárak történetük során végig küzdenek azzal a kettősséggel, hogy nem tudnak mindent beszerezni, amire szükségük lenne, ezért más társkönyvtárakkal igyekeznek olyan kapcsolatokat kiépíteni, amelyek keretében a hiányok pótlását el lehet végezni. Egyeztetik a beszerezendő, vagy lemondásra ítélt folyóiratok címeit a drágább kézikönyvek, újabban a mágneses adattárak adatait is.

Mint minden kérdéskörnek, ennek is vannak történeti előzményei. A beszerzések egyeztetésével Szabó Ervin is foglalkozott az 1910-ben írt "Emlékirat"-ban /1/ és Hóman Bálint is újból fontos kérdésnek tartotta 1927-ben megjelent tanulmányában. /2/ Újra az 1960-as évek második felében került elő ez a kérdés, amikor is megalakultak a szakirodalmi kooperációs körök, melyek működését miniszteri utasítás is deklarálta 1968-ban. /3/ Néhány évig igen jól működtek pl. a matematika, a fizika és a kémia területén, de az 1970-es évek közepére kifáradtak, végül megszűntek. Az OMIKK is számos együttműködési szerződést kötött, és összegyűjtött olyanokat is, amelyekben maga nem működött közre /1981-ben 21 szerződés volt birtokában/, majdnem valamennyiben ott szerepel az állomány összehangolásának erős elhatározása.

Az OMIKK az 1980-as évek táján próbálta és próbálja ma is összehangolni legalább a folyóiratbeszerzéseket. Ehhez a munkához új módszereket is alkalmazott, pl. számítógéppel rendezik a címlistákat és így a példányszámról is pontos képet lehet kapni.

Az eddigi kísérletek és próbálkozások nem hozták meg azt az eredményt, amelyben a szakemberek induláskor reménykedtek. Az a tapasztalat, hogy az összehangolást végző munkatársak elég hamar elfáradnak, abbahagyják a munkát. Most már jól látható, hogy a kudarcoknak az az oka, hogy egyedi, tételes egyeztetést hagyományos módszerekkel nem lehet végezni; csak az online rendszerek alkalmasak erre.

Központi állománynyilvántartás építése együttműködés útján

A nemzeti kultúra értékeinek óvása, archiválása mellett a könyvtári tevékenység legalapvetőbb célja a felhasználók kiszolgálása. Az olvasók ellátásának módja lehet bibliográfiai vagy faktografikus jellegű tájékoztatás is, de az olvasó csakhamar igényli az eredeti dokumentumokat. Vérbeli kutató a másodlagos közléseket csak jeladó információnak tekinti, elmélyült munkájában nem hajlandó lemondani az eredeti kiadványok vizsgálatáról. Az eredeti anyagok hozzáférhetőségének elemi feltétele a megbízható nyilvántartás. Minthogy az olvasók érdeklődése igen széles skálán mozoghat, a saját állomány sohasem lehet kizárólagos kútfő. Emiatt - régtől fogva köztudottan - tágabbmértvű lelőhelyismeretre van szükség, melynek kalauza a központi nyilvántartás, klasszikus nevén a központi katalógus /KC/. Hatóköre szerint lehet országos, regionális vagy intézményi. Ezeket a meghatározásokat sajátosan kell értelmezni, mert az országos is csak annyiban országos, hogy a legjelentősebb könyvtárak állományát jegyzi: hasonlóképpen a regionális KC-k is csak a szolgáltatásra képes intézmények kooperációjának az eredményei. Teljesebb, szinte 100 %-os lelőhely-kimutatás lehet az intézményi katalógus, amely inkább a hálózat jegyeit viseli magán, mint az önkéntes kooperáció lazább kötelmeit. Ez utóbbi típusba tartoznak pl. az egyetemi könyvtári hálózatok /kari, intézeti és tanszéki könyvtáraikkal/, az akadémiai kutatóintézetek gyűjteményeinek központi nyilvántartása, és a több telephellyel, több letéti könyvtárral rendelkező nagyobb vállalatok. Mivel a könyvtár szolgáltató tevékenységében a lelőhelyismeret meghatározó értékű információ, a könyvtárközi együttműködés témakörein belül a központi nyilvántartás problematikája érdeklődésünk elsőrendű kérdése. Hangsúlyozott jelentőségét alátámasztják azok a tények is, hogy az ügy több mint száz éve napirenden van; hogy megnyugtatóan a mai napig sem sikerült rendezni a nyilvántartások dolgát; és hogy napjainkban ismételten óriási erőfeszítéseknek vagyunk tanúi: a számítástechnika segítségével próbálják megoldani azt a feladatot, amely nemzedékek során megoldatlan maradt.

A szakirodalom tükrében, ha vázlatosan követjük a fejlődés útját, Gulyás Pál nyomán azt kell elsőként megemlítenünk, hogy I. Miksa bajor választófejedelem a 16-17. szd. fordulóján két ízben is kifejezte azt a nézetét, hogy a fennhatósága alatt lévő területek legjelentősebb könyvtárainak gyűjteményeit központi jegyzékbe kellene foglalni. /4/ A francia forradalom idején igen jelentős intézkedéseket tettek egy központi katalógus létrehozása érdekében. /5/ A munkálatok végül is megrekedtek, ahogy erről részletesen beszámol Cole egy 1900-ban megjelent cikkében. /6/ Vannak arra is történeti adatok, hogy tudósok, messze tekintő állami tisztviselők kezdeményezően éltek korukban. Goethe 1798-ban központi városi katalógus tervét dolgozta ki Weimarban. /7/ A nacionalista német történész, Treitschke 1884-ben ismét felujítja a gondolatot, amelyet majd a kitűnő tudóskönyvtáros, Milkau karol föl, soha nem tapasztalt elszántsággal és energiával. /8/ A sor folytatható lenne angol, amerikai, svájci, svéd példákkal. Az idevágó szakirodalom kimeríthetetlen.

Magyarországon a központi katalógus gondolatát Trefort Ágost vitte be a könyvtárosok köztudatába. /9/ Az ötletet később, 1917-ben Gulyás Pál próbálta a megvalósulás útjára segíteni, sikertelenül. /10/ E tárgykört átfogó igen kitűnő elemző és meggyőzően érvelő írásban ő azt javasolta, hogy legalább a 20 jelentős hazai könyvtár állományát tárják föl közös katalógusban. Legközelebb 1919-ben a Tanácsköztársaság kulturális kormányzata próbálkozott a feladat megoldásával, rendeletet is adott ki a végrehajtás érdekében. /11/

Az országos központi katalógusok létrehozásának legnagyobb terve a porosz GESAMTKATALOG program volt, amely 1892-ben indult útjára. /12/ Eleinte 3, később 103 könyvtár vett benne részt, miután a kezdeti porosz akció 1935-ben üssznémet feladattá minősült át, de ezt a tágabb tervet is halálra ítélte a II. világháború, a többmillió cédulaanyag elveszett. /13/

Béri Gézáné szerint 1944-ig Európában 16 központi nyilvántartás jött létre. Közülük néhány indulási éve: Svédország 1886;

Poroszország 1892; Hollandia 1921; Magyarország 1923; Svájc 1928, stb. /14/

A mindmáig legeredetibbnek, legmerészebbnek tartott porosz programot az USA-ban tudták túllépni, ahol a nagy hazai könyvtárak állományát 754 kötetben regisztrálták. /15/ Ezzel a teljesítménnyel a hasonló vállalkozásokra induló francia és angol szakemberek sem tudták a versenyt felvenni. Itt már érintjük azt a fejlődési vonalat, amely a központi katalógusok cédulagyűjteményeit nyomtatott formátumon adja közre, szélesebb felhasználói kör számára. Közülük igen soknak a kiadása korán leállt, mert kimerültek az anyagi és a szellemi erőforrások, és közbeszólt a háború. /16/

A könyvek központi katalógusa problémaköréhez hasonlóan a folyóiratnyilvántartás is kooperációs feladatként ismert a szakmai körökben, ugyancsak száz éve. Ujabban a figyelem inkább a periodikákra irányul, mivel a természettudományok és az alkalmazott tudományok új eredményei a gyorsabb járatú kiadványokban kerülnek napvilágra.

Az országos katalógusok mellett, vagy azokat megelőzve, esetleg velük párhuzamosan a regionális katalógusok szerepköre is számottevő volt, helyenként ma is az. Bőven lehet válogatni multbeli példákból és a mai gyakorlat jó eredményeiből.

Genfben 1918-ban az egyetemi könyvtár szervezi a központi katalógust a periodikákra, 1923-ig 103 könyvtár 3249 címfelvételét szerkesztik össze. /17/ Angliában az 1930-as években építettek regionális katalógusokat pl. Northam: 1930, Eastern: 1933 stb. /18/ Az NSZK-ban 1983-ban 7 regionális katalógus működött igen jó eredménnyel. Hamburgban, Göttingenben, Kölnben, Frankfurtban, Stuttgartban, Münchenben és Nyugat-Berlinben. /19/

A központi katalógus mint információs eszköz és mint kooperációs probléma ma is időszerű kérdés.

Kiadványcsere-tevékenység

A kiadványcsere, különösen a nemzetközi dokumentumcsere a

könyvtárak gyarapító politikájának erős láncszeme. Egyidejűleg, egymás mellett három alapvető célt is képes szolgálni, melyek a következők: nehezen hozzáférhető, ugyanakkor friss tudományos eredményeket közlő kiadványokat mozgósít; általa devizakímélő külföldi beszerzéseket lehet végrehajtani; a saját tudományos eredmények és kulturális jelenségek terjesztése nemzeti célokat is szolgál, és viszonzva a kölcsönös ismeretszerzés és megismerés előmozdítója is.

A történeti elemek vizsgálata közben arra lehet rátapintani, hogy az előbb említett tudományos és kulturális "küldetés" mellett egy másik szálon a politikai, igazgatási, államszervezési szempontok is érvényre jutottak. Éppen e célból dolgozták ki a közismert brüsszeli egyezményt, amelyet az újabb szakirodalom is pozitívan értékel. /20/ Magyarország viszonylag későn, 1924-ben csatlakozott hozzá. /21/ A feladatot - hivatalosan - 1921-től a "Külföldi Könyveket és Folyóiratokat Elosztó Bizottság" látta el, ahogy erről Maller Sándor beszámol egy 1956-ban közreadott tanulmányában. /22/

Az 1920-as és 1930-as évek fordulóján kibontakozó gazdasági világválság erőteljesen inspirálta a cseretevékenység fejlődését a könyvtárak beszerzési kereteinek visszaesése miatt. A II. világháború 10 év múlva visszavetette, lehetetlenné tette az érintkezések efféle formáját is. A háború befejezését követően mind az UNESCO, mind az IFLA új lendületet adott a korábban szerényebb keretek között folyó munkának. Hogy milyen messzire lehetett eljutni a csere fejlesztésében, arra egy szovjet és egy magyar példát idézek: a moszkvai Lomonoszov Egyetemi Könyvtár 1980-ban összes beszerzéseinek 35 %-ához csere útján jutott hozzá, mintegy 72 ország 800 intézményével állt cserekapcsolatban /23/; a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára pedig a jelenben 90 ország 1600 intézményével cseréli az akadémiai kiadványokat, így jut hozzá a beszerzett folyóiratok 75 %-ához. - Az 1960-as években új és igen fontos törekvéssel gazdagodott a cseretevékenység gondolatköre: a fejlődő országok egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a kiadványok megszerzésének harcába, sőt javukra az "egyolda-

lu csere" gyakorlattá vált, vagyis a fejlettebb országokból csak kapni akarnak anyagokat, viszonzás nélkül.

Magyarok számára külön öröm, hogy éppen ebben az időben irán-nyitotta a kiadványcsere ügyét a kitűnő magyar könyvtáros, Gombocz István, az IFLA szakbizottsága elnökeként.

Itt is szólni kell a gondokról, amelyek az 1973-as gazdasági válság kibontakozása után abban fejeződnek ki, hogy egyre több intézmény tereli kiadványait a hivatalos kiadási és forgalmazási csatornába, ezáltal szűkíti a csereszolgálat terelt.

A könyvtárközi kölcsönzés

A központi katalógusok alapjában véve a könyvtárak közti át-kölcsönzések elősegítésére létesültek és épülnek ma is. Ezért nyomban lerögzíthetjük, hogy a problémakör egyidős a központi nyil-vántartások ügyével, azaz több mint száz éve foglalkoztatja a könyvtáros közvéleményt. Azt is mondhatjuk, hogy a könyvtárközi kölcsönzés nagy gondja sürgette a központi katalógusok gondolatá-nak felkarolását. Ma már azt is jól tudjuk, hogy a könyvtárközi kölcsönzés jobbra három alaptényezőn nyugszik: az adott könyvtár-ban rend legyen abban a tekintetben, hogy a saját állomány egyes darabjai megtalálhatók legyenek, azaz katalogizálva legyen az ál-lomány; lehetőleg nemzeti keretek között funkcionáló központi ka-talógus segítse a kérésekre adandó válaszok gyors kezelését; végül pedig alkalmas szakszemélyzet gondosan végezze ezt a munkát. E három feltételhez a következő megjegyzéseket kell fűznünk: a nemzeti gyűjteményekben kívánatos rend nélkül aligha lehet cseleked-ni /24/; a központi katalógus nélkül meg lehet lenni, de a munka sohasem lesz gyors, és sok kérés elintézetlen marad, vagyis a ha-tékonyság nem kielégítő. A szakszemélyzet lelkiismeretes munkájá-nak fontosságát pedig nem lehet elégszer hangsúlyozni. Pafford már 1935-ben elvárta, hogy az e területen dolgozó könyvtárosok műveltek, sokoldalúan képzettek legyenek, ismerjék egymást, és a végletekig szolgálatkészen dolgozzanak. /25/ Több mint negyven év után a finn Häkli is megerősíti ezt a nézetet, valószínűleg

Pafford ismerete nélkül. Hákli kb. ezeket mondta 1979-ben, egy ausztráliai konferencián:

"Nem jelentőség nélküli, hogy a könyvtárközi kölcsönzési teendőkkel megbízott legtöbb könyvtáros ismeri egymást, s ez azt eredményezi, hogy az egész folyamat zökkenőmentesen megy végbe". /26/

Ezeket a korábbi vélekedéseket csak megerősíthetem azokkal a személyes tapasztalatokkal, amelyek a miskolci egyetemi könyvtárban gyűltek össze. Hozzáteszem még, hogy az e munkaterületen dolgozó könyvtárosokat lehetőleg ne cserélgessük, azaz hosszan, sok éven át tartsuk meg őket ebben a beosztásban, mert nemcsak a személyes kapcsolatoknak az alapja ez, hanem az a sokféle ismeret, ami szükséges a bonyolult munkavégzéshez, csak sok-sok év alatt gyűjthető össze. Különösen a hagyományos úton végzett munka során jön számításba a lelkiismeretes utánjárás szükségessége, a bele nem nyugvás. Nyilvánvalóan a számítástechnika és az adatátviteli technika fokozatosan módosítja majd a könyvtáros szerepkörét, habár a számítógép útján szerzett jellel információhoz nem lehet nyomban társítani az eredeti dokumentumot, s akkor bizony indulhat a hagyományos nyomozás.

A könyvtárközi kölcsönzés történeti anyagaiból megtudjuk, hogy Németországban már a XVI. században kölcsönöztek át könyveket egyik könyvtárból a másikba. Erre Németh Mária utal a Magyar Könyvszemlében. /27/ Pafford egészen pontos statisztikát közöl 1905-től kezdődően a német könyvtárak ezirányú szervezett munkájáról és teljesítményéről. /28/ Buday Julia azt tudatja, hogy külföldi vonatkozásban a XIX. szd. közepéig diplomáciai úton bonyolódott le a könyvek továbbítása. Ugyanő írja, hogy elsőként Ausztria terelte normális postai útra a könyvtárak közti átkölcsönzések menetét. /29/

A XX. század elejétől Európában általánossá vált a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti határokon belül és nemzetközi méretben egyaránt. Nagy lendületet adott a kölcsönzéseknek az, hogy 1901-ben megalakították az Akadémiák Nemzetközi Szövetségét, amely programjainak sorába ezt a feladatot is felvette. Magyarország is csatlakozott a szervezethez az MTA Könyvtára útján. /30/

A könyvtárközi kölcsönzés javát szolgálták azok a tájékoztató irodák, amelyeket az "utbaigazítás" céljára állítottak föl több országban is a német "Auskunfts-bureau" mintájára. /31/ A tájékoztató irodák természetesen a központi katalógusok mellett működtek.

Nemzetközi viszonylatban sokat tett a könyvtárközi kölcsönzés megerősítése és általános szolgáltatássá történő alakítása érdekében a Népszövetség égisze alatt 1926-ban életrehozott "International Institute of Intellectual Co-operation". Ennél is többet tett azonban az IFLA, amely ma is a legfőbb gazdája ennek az igen fontos könyvtári tevékenységnek. Először az 1935-ben rendezett madridi kongresszuson foglalkoztak behatóan az üggyel, de később is többször tárgyalták e témakört. /32/

Ma már a legtöbb országban jogszabályok teszik kötelezővé a könyvtárak számára a könyvtárközi kölcsönzést, belföldi és külföldi vonatkozásban egyaránt. Így van ez Magyarországon is.

Hogy fogalmat lehessen alkotni arról, hogy a jelenben milyen méretű tevékenységről van szó, álljon itt néhány tájékoztató adat. A British Library Document Supply Centre napi 11-13 ezer kérést kezel /33/; a hannoveri TIB napi 1500 kérést kezel és az NSZK nagyobb könyvtárai évi 50-60 ezer megkeresést kapnak. /34/ Egy olyan nagy intézmény, mint pl. a müncheni Bayrische Statsbibliothek évente mintegy 250 ezer kérést fogad. /35/ Magyarországon a statisztikai adatszolgáltatásra kötelezett 122 szakkönyvtár 1985-ben 195.354 üggyel foglalkozott. /36/

A nagyszerű eredmények mellett sok gond is van. Nem sikerül az ingyenességet megadni, mert pl. az utóbbi 10 évben jelentős mértékben emelkedtek a postai költségek. Általában az utóbbi 4-5 év irodalmát keresik, ezért a monográfiák kölcsönzését számos könyvtár nem szívesen végzi. Az ügyintézés egyes könyvtáraknál lassu, nehézkes; a kommunikációs adatátvitel színvonala különböző. E kérdésben is lesz még teendő ebben a században. Különösen nagyok a gondok a fejlődő országokban. /37/

Alkalmi együttműködés

Olyan jellegű együttműködésről van szó, amikor két vagy több intézmény egy jól körülhatárolt feladat megoldását határczza el közösen olyképpen, hogy a kitűzött cél elérésekor az együttműködés automatikusan megszűnik. Ilyen feladat lehet pl. egy közös érdekű szakmai tanfolyam megrendezése; egy kiadvány közös elkészítése és forgalmazása; szó lehet valamilyen eljárási mód elveinek kidolgozásáról, pl. általános érvényű selejtezési szabályzat összeállításáról stb.

Ezeknél a szórványos, egyedi eseteknél is bizvást beszélhetünk kooperációról, mert annak jó néhány jegye észlelhető mind a szerveződés, mind a végbemenő folyamat során. Jelen van pl. az érdekek egyezése, az újdonságigény, az önkéntesség és kiváltképpen a gazdaságosság.

Az alkalmi együttműködési jelenségeket azért érdemes a figyelembe venni, mert ezek az apró mozzanatok hasznos építőkövek lehetnek a könyvtárak közti bizalom építésében, s ezáltal a nagyobb horderejű kooperációs műveletekhez is segítséget adhatnak.

Modern hálózati /network/ együttműködés

A "network" az angolszász értelmezésben olyan hálózatot jelent melyben a résztvevőket /könyvtárakat és más információs intézményeket/ inputra és outputra alkalmas, online üzemmódban működő számítástechnikai eszköz kapcsolja össze, melynek rendeltetése a kétirányú információ-áramlás biztosítása. Ez a megfogalmazás, amely a hálózat vonatkozásában a definíció rangjára törekszik, markánsan, maximális mértékben magába foglalja mindazokat a gondolatokat és tevékenységi köröket, amelyek könyvtári szakszempon-tok alapján felmerülhetnek. /39/ Mielőtt azonban ezeket röviden felsorolnám, utalnom kell arra, hogy itt ideális képről van szó, amely felé haladni lehet, elérni azonban csak hosszú idő után, sok-sok erőfeszítés árán fogjuk.

A hálózatok tevékenységi területei és sajátosságai sokfélék és folyton gazdagodnak.

- Első sorban a könyvtári állomány gondozása kap sajátos értelmet az újfajta együttműködésben. A beszerzés kérdésében döntést hozó szakember először azt állapítja meg, hogy a szóban forgó dokumentum megvan-e a hálózatban, s ha igen, hány példányban. Azután regisztrálja a hálózatban lévő mozgó példányok olvasottsági sűrűségét. Ezen ismeretek birtokában azután olyan kompromisszumot hoz a beszerzés kérdésében /vagy megrendeli, vagy nem/, amely a konkrét olvasói igényeket próbálja korrelációba állítani a hálózati méretben megkívánt választék /cimnövelés/ lehetőségével. Ez a lehetőség, illetve a választás optimalizálhatósága a számítástechnika óriási vívmánya, az ésszerűség és a hatékonyság eddig ismeretlen teljesítménye.

Az állománnyal összefüggésben a feldolgozás több aspektusa is új megvilágításba kerül. Példás ökonómia valósul meg a már egyszer valahol elvégzett dokumentumleírás ismétlésének kiküszöbölésével, ami nemcsak takarékoskosságot jelent, hanem az adattárba illesztés meggyorsításával első sorban az olvasó javát szolgálja. Emellett a könyvtárak egyedi, privilégizált igényeire is figyelemmel van, mert cédulaszolgáltatást nyújt, mert COM outputot képes adni, mert gyarapodási jegyzékeket vagy egész könyvtárnyi állományra kiterjedő kumulációkat is képes kibocsájtani többféle adathordozón.

- Az olvasó kívánságára megállapítható, hogy a keresett dokumentum a hálózatban hol van meg, s a létező példányok közül melyik érhető el a/pénzben és időben/ legrövidebb úton. A könyvtárközi kölcsönzés a műveletek során az olvasó érdekében felhasználja a legmodernebb technikát; a számítógépet, a reprográfiát, a telefaxot.

- Az olvasó szolgálatában a hálózat roppant mértékben képes kitéríteni a tájékoztatás határait, mert nem reked meg a szolgálat a hálózat dokumentum-állományának átvizsgálásánál, hanem mindig

van kimenet más adattárakhoz, esetleg kimondottan információs ügynökségekhez. Egy nagy hálózat tehát fokozatosan építi az utat az UAP program realizálásához saját felhasználói érdekében.

- A dokumentum-állománnyal történő gazdálkodás kapcsán is új gondolkodási módra lehet felfigyelni a hálózatok gyakorlatában, ugyanis a duplum-ügyet is ökonomikusan kezelik.

Már a beszerzések idején vezérlő szempont a duplumok optimalizálása. Éspedig nemcsak a választékbővítéstől indítatva, hanem a felesleges tárolás, a felesleges tárolási költség megelőzése érdekében is. A későbbiek során, talán évek múlva az állomány, pontosabban az azonos művek olvasottságának nyomunkövetése, sok-sok példány jó időben történő kivonását teszi lehetővé, sőt a teljes kivonást, természetesen egy közösen létesített duplumaraktár garantálja az 1-2 példány mindenkori hozzáférhetőségét.

Irodalom

1. Szabó Ervin: Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten. 207-265. 1.
Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai.
Bp. 1959. 746 1.
2. Hóman Bálint: Közgyűjtemények, könyvtárak. 330. 1.
A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerk. Magyary Zoltán. Bp. 1927. 638 1.
3. A művelődésügyi miniszter 131/1968./M.K.11./ MM számú utasítása a tudományos és a szakkönyvtárak gyűjtőköréről, valamint a szakirodalom beszerzésében való együttműködésükről = Műv. Közl. 1968. 185. 1.
4. Gulyás Pál: Egyetemes repertóriumok. 74. 1.
- Könyvtári problémák. Bp. 1917. 180 1.
5. Lásd: Encyclopedia of library and information science.
Vol.31. New York-Basel, 1981. 396. 1.
6. Cole, G.W.: An early French General Catalogue = Library Journal, 1900. 329-331. 1.

7. Pafford J.H. Library co-operation in Europe.
London, 1935. 354. 1.
8. Preussische Jahrbücher 53. 1884. 473-492. 1.
9. Béri Gézáne: Tájékoztató a könyvek központi katalógusáról
Bp. 1976. OSZK, 30 1.
10. Gulyás Pál i.m.
11. A Tanácsköztársaság 1919. július 31. 106.sz.: A Közoktatásügyi
Népbiztosság 65. K.N. sz. rendelete intézkedett "Az Országos
Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet szervezeti szabályzata"
ügyében. A 2.§.C.3. pontja az intézet feladatának adja:
"3.Magyar Könyvtárak Központi Katalógusa és Központi Irodája".
Lásd: A magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája.
Bp. 1959. 165-168. 1.
12. Encyclopedia of library 9. köt. 386. 1.
13. Inchoff, R.: Vom preussischen zum deutschen Gesamtkatalog =
= Zeitschrift für Bibliothekswesens. 1930. 497-509. 1.
14. Béri Gézáne i.m.
15. The national union catalog. Vol. 1-754. London,
1968-1981.
16. Lásd: Szentmihályi János - Vértessy Miklós: Utmutató a tudomá-
nyos munka magyar és nemzetközi irodalmához.
41. 1. Bp. 1963. 730 1.
17. Pafford i.m. 253-254. 1.
18. Lásd:
 - Sewell, P.H.: The regional library systems. Sec. Edit.
London, 1956. 71. 1.
 - Burkett, J.: Special library and information services in the
United Kingdom. 159-160. 1. London, 1961. 200 1.
19. Drubba, Helmut: Interlending and document delivery in the
Federal Republic of Germany = IATUL Proceedings,
Vol. 16. 1984. 19-32. 1.

20. Encyclopedia of library 15.köt. 335. 1.
21. A m.k. minisztérium 1924.évi 5651.M.E. számú rendelete a hivatalos tudományos és irodalmi kiadványok nemzetközi cseréjéről /beszerzéséről/ és ezzel kapcsolatos kérdésekről = Magyarországi Rendeletek Tára, 1924. 210-211. 1.
22. Maller Sándor: A nemzetközi kiadványcsere = Magyar Könyvszemle, 1956. 273-286. 1.
23. Avalova, N.S.: Role of the University Library in the National Library System and Interlibrary Cooperation = IFLA Council, 1981. 107 /GENR/ 4E. 1-12.1.
24. Az UNISIST II.Kormányközi Konferencia. Párizs, 1979. május 28 - - június 1. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1979. 10-11.sz. 425-435. 1.
25. Pafford i.m. 17-53 1.
26. Häkli, Esco: Resource sharing in Scandinavian Libraries. National Library of Australia. Development of resource sharing networks. Network study 11. Canberra, 1979.
27. Németh Mária: Távkölcsönzési forgalom és központi katalógusok a Német Demokratikus Köztársaságban = Magyar Könyvszemle, 1959. 4.sz. 398-403. 1.
28. Pafford i.m. 163. 1.
29. Buday Julia: Könyvtárak együttműködése. III. 1-20. 1. Könyvtári előadások, 8p. 1937. ísm. lpsz.
30. Scher Tibor: Goldziher Ignác és a nemzetközi könyvkölcsönzés = Magyar Könyvszemle, 1963. 340-343. 1.
31. Pafford i.m. 138. 1.
32. Buday Julia i.m.
43. Line, Maurice B.: The British Library Lending Division as a central document supplier. IFLA, Montreal, 1982. 18 1.
34. Drubba, Helmut i.m.
35. Bayerische Staatsbibliothek, Jahresbericht 1983. 140. 1. München, 1984. 180 1.

36. Statisztikai Tájékoztató. Szakkönyvtárak. 1985. 33-37. l.
8p. 1986. 45 l.
37. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Tätigkeitsbericht 1983.
171. l. Bonn, /1984/ 352 l.
39. Martin, Susan K.: Library networks, 1981-1982. New York,
1983, 160 l.

SOME QUESTIONS AND FIELDS OF COOPERATION BETWEEN LIBRARIES

József ZSIDAI

Cooperation is of vital importance. Its history began already in the 19th century. The cooperation between libraries can be a global one, or exercised in the field of acquisition, union catalogues, exchange, interlibrary loans and network cooperation. The most important features and the history of these fields are given, completed with the author's own experiences.

A TÉMAFIGYELŐ SZOLGÁLAT HELYE A SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓBAN

KUSNYERIKNÉ Tóth Edit

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Az orvostudományi információs munka is az ismeretanyag racionális felhasználását szolgáló tevékenység, s akkor teljesíti igazán feladatát, ha aktív, tehát előbemegy az érdeklődésnek. A dokumentáció hagyományos szolgáltatásai a feltárt szakirodalom tömegéről számolnak be. A szakirodalom rendszeres olvasása, az új ismeretek naprakészen tartása és rendszerezése alapvető követelmény minden, akár gyógyító, akár kutató munkát végző orvossal szemben. Az elmúlt években végzett különböző felmérések mégis azt mutatják, hogy jelentős azoknak a száma, akik nem veszik kellő mértékben igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, nem ismerik a külföldi irodalmat, sőt a hazai irodalomban sem eléggé tájékozottak. Nem véletlen tehát, hogy e hiányok pótlására a szakkönyvtári feladatok közül egyre nagyobb hangsúlyt kap az, hogy a dokumentumok, információk özönéből azokat juttathassák el a felhasználókhoz, amelyek a legtöbb, a legfrissebb és a hazai körülmények között leginkább felhasználható információkat tartalmazzák. A szakirodalomban folyamatosan megjelenő információk figyelemmel kísérése, az új kutatási, vizsgálati eredményeket tartalmazó külföldi és hazai közlemények kiválasztása, érdemi tartalmuk feltárása minden tudományos információs tevékenység kiindulópontja.

A folyamatos figyelemmel kísérésre, válogatásra és tartalmi feltárásra magának az információs szervnek is szüksége van, mert ez a folyamatos tájékozódás teszi lehetővé a legkülönbözőbb információs szolgáltatások kiépítését.

A szakfolyóiratok kialakulásával szinte egyidőben indult meg a referálás. Ez a tevékenység a folyóiratokkal fejlődött tovább, s lényegében velük azonos fokozatokon keresztül jutott el mai állapotába. A referáló lapok ma ismert típusát az 1830-ban meg-

indult Pharmazeutisches Zentralblatt teremte meg. Az orvos-tudomány szakágakra tagozódásának egyik következményeként jelentek meg az egyes szakágak referáló kiadványai - többnyire a múlt század második felében. A nemzetközi orvosi szakirodalmi tájékoztatás területén vezető szerepet tölt be az Excerpta Medica.

Az Amsterdamban székelő szerkesztőbizottság sok ország szakembereit vonta be a munkába. A szerkesztőbizottsághoz hasonlóan a referológárda is a világ minden részének szakembereiből tevődik össze. Az Excerpta Medicának 7000-nél több referáló munkatársa van, akik hozzávetőlegesen 3000 folyóiratból referálnak. Indulásakor /1947-48/ 15 szekcióban jelent meg, jelenleg a szekciók száma 47. Az Excerpta Medica fejlődése során egyre speciálisabb területekre szűkíti az egyes szekciók témakörét, s minden önállósuló ágnak igyekszik önálló sorozatot szánni. A címleíráshoz hasonlóan a referátum nyelve is angol. Az egyes kötetek utolsó számaként kumulált név- és tárgymutatót adnak ki, mely a referátumok tételszámára utal. Az Excerpta Medica a többi referáló laphoz hasonlóan nem törekszik a teljes szakirodalom ismertetésére, hanem csak a tudományos kutatás és gyógyító munka számára legfontosabb közleményeket igyekszik kiválogatni.

Évente kb. 180.000 referátumot publikál, mélyindexeléssel, mely egy-egy referátum több szekcióban való felhasználását is lehetővé teszi.

A folyóiratok másodlagos információi

A szakembert az esetek tulnyomó többségében a közlemény címe nem tájékoztatja megfelelően annak tartalmáról. Egyrészt a szerzők tájékozatlansága, másrészt a folyóirat szerkesztőbizottságának előírásai, nyomdai, nyelvtani vagy stilisztikai okokból megszabhatják a címben előforduló szavak számát, - ez pedig az információ-tartalom rovására megy. Részben ezt a hiányt pótolja az a megoldás, hogy a tartalomjegyzékben közvetlenül a címek alatt egymondatos indikativ célú, a közlemény tartalmáról tájékoztató annotáció szerepel. Általánossá vált, hogy a szerző vagy a szerkesztőbizottság erre kijelölt tagja a közlemény elején vagy végén

rövid tartalmi kivonatot készítsen. Az összefoglalás melletti kulcsszavak a publikáció legfontosabb gondolatait, szempontjait jelzik. Más esetben a "siető olvasó" már az első oldalon áttekintheti a közlemények lényegét. Néhány folyóiratban együttesen találhatók meg mindazok az eszközök, amelyek a kutató számára lehetővé teszik a leghatékonyabb tájékozódást a legrövidebb idő alatt. A tartalomjegyzékben a címek alatt egy tömör mondatból álló figyelemfelkeltő referátum található. A közlemények elején a közlemény tartalmi referátuma található, amely a vizsgálat célját, a vizsgálati anyagot, az alkalmazott módszereket és a vizsgálati eredményeket tartalmazza. A szerzők közlik munkahipotézisüket, a munkájukból levonható következtetéseket, javaslatokat arra vonatkozóan, hogy az eredmények mely területen alkalmazhatók, vagy az eddig nem tisztázott kórfolyamatok patomechanizmusát stb. Ezen belül a közlemény végén 4-5 mondatos összefoglalás található, amely röviden, számadatok nélkül összegezi a munka eredményeit.

Ezek az adottságok nagy segítséget nyújtanak a témafigyelő szolgálat referáló munkájában. A fentiek ismertetésére azért tértem ki, mivel egyrészt a témafigyelő szolgálat referáló munkájában rendkívül jól hasznosíthatók, másrészt az ismert referáló lapok mellett tájékoztatnak a szakfolyóiratokban fellelhető szekunder információs lehetőségekről.

A témafigyelés

A témafigyelő tevékenység legfőbb jellemzője, hogy a figyelendő témákat erősen szűkített, differenciált kérdésekre maguk az igénylők adják meg és a központi információs szerv azokra vonatkozóan a külföldi és néha a hazai szakirodalmat figyelemmel kíséri. A megjelent közleményekről havonta u.n. témafigyelő lapokon adhat hírt. Így az igénylő saját kutatási, fejlesztési feladatához rendszeresen feltárt és kiválasztott információs anyagot kap.

A szakirodalmi adatok válogatása során a mit? miért? hogyan? mikor? ki? kinek? kérdései merülnek fel.

A miért kérdésre a megrendelők szakmai felkészültsége, beosz-

tása, munkaköre alapján tudunk válaszolni, de ez tartalmi szempontból is meghatározó.

Felhasználóink túlnyomó többsége gyakorló orvos, akiknél a gyógyítás új információi iránti érdeklődésre kell számítani. A szekunder információ terjedelmét is meghatározza a felhasználók köre; a napi munkájában elfoglalt gyógyító orvos részére terhes a terjedelmes adatközlés, viszont szükséges a reprodukálhatóság biztosítása. A megrendelők szakképzettsége és információs szükséglete határozza meg a szakágankénti válogatást is.

Hogyan, milyen szempontok szerint készüljön a referátum?

A tartalmi referátum, összefoglalás fogalmán a mondanivaló valamennyi pontjának rövid, tömör, de hiánytalan ismertetését értjük. E feltételek megtartása érdekében célszerű a következő szempontok szerint eljárni:

1. A kérdés felvetése. A mű megírásának célja, rendeltetése, a tárgy szabatos körülírása.
2. A vizsgálati anyag, a vizsgálat tárgyának részletezése, valamennyi fiziológiai, biokémiai, kórtani, kórélettani vagy klinikai metodika pontos leírása, a kísérleti feltételek, a klinikai vizsgálat körülményeinek pontos ismertetése. Különösen fontos a vizsgálat tárgyát képező beteganyag vagy kísérleti állatcsoport pontos leírása, az észlelt tünetek, a diagnosztikai és terápiás eljárások, azok sorrendjének és időtartamának megjelölésével. Nélkülözhetetlen a kontrollcsoport megfelelő adatainak közlése is.
3. A kísérlet eredményei vagy a kezelés ill. vizsgálat kimenetele. A leletek számszerű, adatszerű, rövid összehasonlító taglalása. A kiindulási értékek, a vizsgálat eredményeinek kémiai, morfológiai vagy klinikai módszerek alkalmazásával. Kórélettani, farmakológiai és terápiás közlemények esetében fontos a dózisok és az összehasonlításra felhasznált anyagok, esetleg placebo-kontrollós vagy kettős vak-vizsgálat eredményeinek közlése is.
4. Az észlelt eredmények értékelésére alkalmazott módszerek,

számítások /pl. szignifikancia számítás stb./.

Célszerű az eredmények értékelését vonal- vagy sík-diagramban esetleg oszlopdiagramban történő ábrázolás esetén számszerűen megadni. A metodika szabatos, könnyen érthető ismertetése a vizsgálat reprodukálása érdekében elengedhetetlen. Közismert eljárás esetén elegendő az eljárás vagy metodika megnevezése.

Új eljárásnál részletes leírás szükséges. Ha az ismertett metodika a szakirodalomban többféle elnevezéssel ismeretes, úgy célszerű az eredeti mű szerzője által használt jelölés mellett zárójelben megjelölni a közhasználatu eponimákat is a tévedések elkerülése céljából. Terápiás vizsgálatok esetében a vizsgálat időtartamán kívül fontos a korábban alkalmazott, vagy összehasonlításképpen alkalmazott terápia időtartamának, a betegség kezdetétől eltelt időnek és a vizsgálat tárgyát képező kezelési mód befejezését követően eltelt megfigyelési idő közlése is.

5. A vizsgálat céljára felhasznált kísérleti állatok, illetve a klinikai kísérletben résztvevő betegek sajátos adatai. pl. nem, életkor, testsúly, testmagasság, általános testi fejlettség, kísérleti állatok esetén az állatfaj, fajta, törzs, az etetés és tartás körülményei. Nagy jelentőségűek az anamnesztikus adatok, életkörülmények, táplálkozás, esetleg öröklött adottságok, familiáris terheltség stb.
6. Az észlelt eredmények jelentenek-e előrehaladást az adott kutatási területen vagy terápiás kérdés megoldásában az eddig ismert szakirodalmi adatokhoz viszonyítva. /ld. táblázat/

A hol kérdést a referáló szolgáltatás szempontjából úgy vetjük fel, hogy az előfizető lakhelye és munkahelye meghatározza a primer dokumentum hozzáférhetőségét, s a cél az, hogy a másodlagos dokumentumból értesüljön arról, amit a primer dokumentum hiánya miatt nélkülöz.

A mikor kérdésre a primer dokumentum megjelenésétől a referátum postázásáig eltelt idő adja a legfontosabb választ. Fel lehet vetni e kérdést úgy is, hogy ugyanannak az érdeklődőnek szakmai pályafutása különböző időpontjaiban más-más jellegű információkra lehet szüksége.

A kérdés még úgy is felvethető, hogy a szabadlapos referátum szolgálat anyagának mobilis, könnyen csoportosíthatósága révén a legkönnyebben lehetséges az elavult információk anyag selejtezése az egyéni dokumentációs anyagban, helyet adva az újabbaknak.

Ki referálhat? Nem lényegtelen a referáló személye. Ismeretes, hogy a közlemények szerzői autoreferátumot készítenek. Könyvtári irodalom gyakran bírálja ezt a nélkülözhetetlen dokumentumot. Vitathatatlan, hogy anyagát a szerző ismeri legjobban, mégis a tartalmi ismertetést gyakran helyettesítő önkritika vagy a további kutatások perspektívájának vázolása és nem utolsósorban a szűk terjedelem az esetek többségében elégtelenné teszi a tartalmi információ további felhasználására.

Azt is vitatják, hogy a szakkönyvtáros vagy az orvos, gyógyszerész referál-e jobban. Erre a kérdésre az OIK több, mint tíz éves gyakorlata alapján úgy válaszolunk, hogy a szakember által elkészített és szakmailag ellenőrzött referátum használhatóságát javítja a szakkönyvtáros lektori tevékenysége, ideértve az impresszum adatok ellenőrzését is.

A szakemberek különböző kategóriái készítenek referátumokat. Az orvostanhallgató tudásszomja, a fiatal szakember pontosságra törekvése és a nagy tapasztalatu középkorú, vagy éppen nyugdíjas higgadt bírálata egyaránt hasznosítható a referáló tevékenységben. Szolgáltatásunk külső munkatársai is e körökből adódnak. Számos főorvost, szakorvost, gyógyszerészt, biológust, sőt számítógépes szakembert is foglalkoztatunk. Minden kategóriában követelmény a nyelvismeret, valamint a szakmai terminológia ismerete, mind a használt idegen nyelvben, mind anyanyelviünkön. A szokatlan vagy éppen nem odaillo szóhasználat a legjobb referátum tartalmi értékét is csökkenti.

A kinek kérdésre az OIK évvégi elemzései adnak választ. A gyakorló orvosok nagy tábora mellett csaknem minden kórház, egészségügyi intézmény orvosi könyvtára rendeli folyamatosan a témafigyelés referátumait.

Az információválogatás irányait a fentiek, a megrendelő igénye szabja meg. A témán belül egyes kérdések aktualitásának problémája vetődik fel, így egy új megbetegedés vagy valamely betegség megváltozott kórlefolyása, új kórokozó megismerése, vagy járvány a világ bármely részén, ártalmatlannak hitt gyógyszer eddig nem ismert károsító, toxikus vagy teratogén hatásának felismerése az, ami aktuális.

A primer dokumentum igen alapos elemzésével lehet csak eldönteni, hogy a semmitmondó vagy éppen a nagyonis propagatív címmel publikált közlemények közül melyik tartalmaz új mondanivalót, vagy olyan tapasztalatot, eredményt, amely ismertetésre méltó. A válogatás sohasem történhet kizárólag a közlemény címe alapján. Az anyag és módszer, az eredmény és a megbeszélés fejezetek azonban tartalmazzák a válogatás alapját képező adatokat. A gyorsolvasás módszere pedig alkalmas eljárás a válogatás során. Hasznos szempont a válogatáshoz az azonos időpontban megjelent folyóirat-füzetek tartalmának összehasonlítása. Nem ritkaság, hogy ugyanaz a probléma, több, különböző országban publikált és különböző nyelven megjelent vezető szaklapban fellelhető. Jelzi valamely kérdés aktualitását az is, hogy egy vagy több szaklap vezércikkben számol be róla. Ebből a szempontból érzékeny indikátor tapasztalatunk szerint többek között a British Medical Journal, a Deutsche Medizinische Wochenschrift, a kétnyelvű Schweizerische Rundschau für Medizin /Praxis/. E folyóiratok vezércikkének használhatóságát növeli, hogy szerzőjük rendszerint a téma európai hírű szakembere, vagy a lap szerkesztőbizottságának tagja. Terjedelme többnyire csak néhány hasáb. Az információ-válogató szakember kötelessége elolvasni valamennyi feldolgozandó szaklap információs rovatát /Medizin Aktuell, stb./. Ezekből megtudható, hol milyen kongresszus zajlott le, milyen továbbképző tanfolyamokat tartottak. Nemzetközi pályázatok témáiról és díjnyerteseinek

nevről és tevékenységéről is tájékozódhatunk. Az egyetemi és akadémiai fokozatok és kutatási témák aktuális helyzetéről is adatokat szerezhethetünk.

A folyóiratok oldalterjedelmének korlátai és a velük szembenálló "információáradat" közötti ellentét áthidalásának egyik módja a folyóiratok levelező rovata, ahol a szerkesztőség olvasóival olyan kérdéseket vitat meg, amelyekre gyorsan keresnek választ. A könyvkiadók rendszeresen publikált könyvtájékoztatói ugyancsak hasznosíthatók.

Közismert, hogy a gyógyszeripar készítményeinek propagálása érdekében nagy gazdasági támogatást nyújt a folyóiratoknak. Az amerikai lapokban ez közel cikkszi terjedelmű hirdetésekben ölt testet. Ezek a hirdetések gyakran tartalmaznak érdemi információt új készítményekről. Pl. a JAMA-nak is külön rovata van New Names /új nevek/ címmel.

A válogatás szempontja ugyan mindig tartalmi, mégis törekszünk arra, hogy a különböző nyelvterületek szakirodalmi anyagát a lehetőségekhez mérten arányosan tárjuk fel. Kétségtelen, hogy a francia, olasz, spanyol, japán stb. nyelveken jelentős számú szakfolyóirat jelenik meg és e nyelvterületek orvostudománya ma már egyáltalán nem elhanyagolható. E nyelveken azonban hazánkban kevesen értenek, ezeket a folyóiratokat a dokumentációs központokban vagy könyvtárakban fel kellene dolgozni, anyagukat fel kellene tárni a magyar kutatók számára. Ez az igény kétségtelenül jogos, figyelembe véve azonban az OIK személyi és anyagi lehetőségeit, ennek csak részben tudunk eleget tenni.

A hazai közlemények szerzői által felhasznált irodalom nyelvi megoszlását tekintve feltűnő az angol és német nyelv túlsúlya. Az egyik magyarázat erre a különböző nyelvek ismeretének elterjedtségében rejlik. A hazai orvosok nyelvtudásáról két ízben készült felmérés: 1964-ben és 1970-ben.

Az első felmérés alapján a nyelvtudás sorrendje a következő volt: 68% olvasott németül, 38% angolul, 17% franciául, 13% oroszul. Az 1970-es felmérés válaszadói közül 90,4% olvasott németül, 75,7%

angolul, 42,6% franciául és 21,7% oroszul.

Az utóbbi években az angol a szakirodalom felhasználtságát tekintve még inkább előretört. Az angol és amerikai szakirodalom mellett egyre több japán, ausztrál, kanadai, skandináv folyóiratot adnak ki angol nyelven. A nemzetközi kiadványokat vizsgálva is az angol nyelvű közlemények aránya a legmagasabb. Az angol és német nyelvi túlsúly a Témafigyelő Szolgálat anyagában is szembetűnő.

Az indexelő tárgyszavak választásánál alapeszközünk az Index Medicus Subject Headings-e, /MeSH/. E tárgyszógyűjtemény angol nyelvű és az orvosi szaknyelv tezauruszának dinamikus változásait évenkénti új kiadásában érzékenyen követi. Intézetünk elkészítette a MeSH magyar nyelvű változatát, amelyet rövidesen a referálásaink során szeretnénk alkalmazni. A MeSH magyar nyelvű tárgyszavaival indexelt referátumokból adatbázist szándékozunk építeni, amely a feldolgozott szakirodalomban való tájékozódást tenné könnyen elérhetővé. Nem nélkülözhetjük azonban a referátumok osztályozásában a magyar orvosi szaknyelv alapos ismeretét; a terminus technicusok közül azoknak a használatára ill. kiválasztására törekszünk, amelyek hazánkban elterjedtek. Ez sokszor eltérést jelent mind az angol nyelvű tárgyszó szó szerinti fordításától, mind a megnevezendő fogalom latin-görögös megfelelőjétől. A szaknyelvi terminológiának országunkénti hagyományai is vannak. Így pl. a pajzsmirigy hyperfunkciójával járó golyvát a hazai orvosi szaknyelv Basedow-kór névvel illeti, az angolszász irodalom Graves betegségről beszél. Az európai elnevezések használatának gyakorlata is eltér más országokétól.

Érvényesíteni igyekszünk a szakirodalomnak azt a trendjét, hogy nemzetközileg hasznosítható u.n. átjárható tezaurszt használjunk és a szerzői nevek helyett a leíró elnevezéseket részesítsük előnyben.

A visszacsatolás figyelemreméltó eszköze volt 1987-ben egy kérdőíves felmérés. Ennek egyik célja annak szűrópróbaszerű megállapítása volt, hogy miként alakul az információt felhasználók szakképesítése, munkaköre, életkora, nemek szerinti megoszlása, nyelvismerete, informálódási szokásaik, információs igények

kielégítésének módja.

A válaszokból kitűnik, hogy a 30-50 éves szakemberek érdeklődése a nagyobb, s a legcsekélyebb a nyugdíjas koruké.

A beosztás szerinti megoszlás vizsgálata azt mutatja, hogy a körházi orvosok érdeklődése a kutató és oktató orvosok érdeklődését követi. A körzeti orvosok szakirodalmi igényei állandóan nőnek. A kérdőívnek arra a kérdésére, hogy milyen formában kíván információt kapni, a válaszolók közül a legtöbben első helyen a referáló szolgáltatást jelölik meg. Ebből kitűnik, hogy a másodlagos információnak ez a módja népszerű az orvosok között.

A tartalmi értékelés részletkérdéseit oly módon kívánjuk megoldani, hogy az új témák esetében az első év után valamennyi megrendelőhöz kérdőívet küldünk ki. Kérdéseinket a következőként tervezzük:

- A tartalmi információk megfelelőek-e témájához vagy gyakorlati munkájában tudta-e azokat használni?
- A referátum terjedelmére vonatkozóan rövidebb vagy hosszabb elemzést kíván-e a jelenleginél?
- Megfelelőnek tartja-e metodikák leírását?
- Kívánja-e, hogy a tartalmi referátum helyett rövidebb figyelemfelhívó referátumot adjunk, vagy a jelenlegiek mellett ilyeneket is kér-e?
- Elegendőnek tartja-e az évenkénti 120 referátumot témánként?
- Milyen témák figyelését javasolja?

Ugy véljük, hogy igénykutatásunk eredményességét nagyban segítené, ha az orvosi könyvtárak munkatársainak együttműködésére is számíthatnánk.

A jelenleg figyelt témák jegyzékét a mellékletben közöljük.

Irodalom

1. Ad hoc working group for critical appraisal of the medical literature. A proposal for more informative abstracts of clinical articles.
Ann.Int.Med.1987,106,4,598-604.
2. Hess E.L.: Secondary science information, Editorial.
Fred.Proc.1977,36,1,1,
3. Hewitt,P. Chalmers T.: Using MEDLINE to peruse the literature.
Controlled Clin Trials.1985.6.75-83.
4. Horowitz GL, Jackson JD, Bleich HL.: Paper-chase: self service bibliographic retrieval.
JAMA,1983,250.2494-9.
5. Németh Béla - Szepesi Zoltánné: A magyar orvosok szakirodalmi és tájékoztatási igényeinek vizsgálata, 1964. Orv.Könyvtáros, 1967,7,Különszám 120 p.
6. Nikodémusz István: Az orvosi közlemények "összefoglalása" elkészítésének elveiről.
Orv.Hetil.1973,114,2569.
7. Roland,Ch,G.: The summary or abstract.
JAMA,1968,205,569-570.
8. Schneider,J,H,: Selective dissemination and indexing of scientific information.
Science,1971,173,300-8.
9. Stinson,ER.,Mueller,DA.: Survey of health professionals' information needs and habits.
JAMA,1980,243,140-3.
10. Székely Sándor: Az 1977-ben végzett felmérés az orvostudományi információt felhasználók információs igényeiről.
Orv.Könyvtáros,1978,18,1,71-93.
11. Warren,R.: The abstract.
Arch.Surg.1976,111,6,635-6.

Táblázat

Klinikai vizsgálat referálási sémája

1. Kérdésfelvetés, a vizsgálat célja.
2. A vizsgálat tárgya. A vizsgálatban résztvevő személyek száma, diagnózis, vagy gyánu-diagnózis.
Egyéb, a vizsgált beteganyagra vonatkozó adatok.
3. A vizsgálat eredménye
 - a/ Klinikai vizsgálati eredmények
 - b/ Laboratóriumi leletek.
4. A vizsgálat módszerei.
 - a/ A metodika leírása,
 - b/ A vizsgálat során alkalmazott diagnosztikumok, vagy terapeutikumok pontos ismertetése: kémiai név farmakológiai megnevezés, esetleg védett nevek, az adagolás módja, egyszeri dózis, összdózis. A kúra időtartama. Megfigyelési idő. Tünetek. A kontroll csoport ugyanezen adatai.
5. Az eredmények értékelésére szolgáló módszerek.
Számítástechnikai módszerek ismertetése. Átlagértékek meghatározási módja. A szignifikancia meghatározási módja. Az eredmények összehasonlító ábrázolásmódja, pl. a grafikus ábrázolás mikéntje.
6. A vizsgált beteganyag specifikus adatai:
Anamnézis, nem, életkor, testsúly, testmagasság.
7. A vizsgálat eredményeinek értékelése és a belőlük levonható következtetések. Eredményesnek mondható-e a vizsgálat?
Más szerzők azonos tárgyú vizsgálatainak eredményeivel történő rövid összehasonlítás.
Alkalmazható-e a gyakorlatban a vizsgálat eredménye?
A további vizsgálatok iránya.

Melléklet

A témafigyelő szolgálat figyelt témái

1. Hipofízis, hipotalamusz reguláció
2. Pajzsmirigy és mellékpajzsmirigy betegségei
25. Informatika és adatfeldolgozás az orvostudományban
26. Szülészeti-nőgyógyászati diagnosztika és terápia
27. Az általános orvosi gyakorlat aktuális kérdései
28. Geriátria és gerontológia
29. Neuropszichiátria a felnőttkorban
31. A gyógyszerügyi szervezés aktuális kérdései
32. A serdülőkor diagnosztikai és terápiás kérdései
33. Klinikai onkológia
34. Gyakorlati fogászat és szájsebészet
35. Ipari és mezőgazdasági üzemegészségügy
36. Klinikai farmakológia
37. Gyermeksebészet aktuális kérdései
38. Hasi sebészet
39. Civilizációs ártalmak
40. Az AIDS megelőzés kérdései

THE IMPORTANCE OF THE NIMIL ABSTRACTING SERVICE

Edit KUSNYERIK TÓTH

Abstracting services in medicine have a vital importance. The author, dealing first with the principal questions, outlines the history of these and characterizes the medical information environment in Hungary. As prototype of abstracting journals and one of the most developed services *Excerpta Medica* is mentioned. The main features, advantages and disadvantages of author-abstracts, published in primary journals are given. Characterizing the NIMIL abstracting service, a traditional one for Hungary in Hungarian, several questions have to be answered. Answering the question, who writes the abstracts, the preference is given to abstracts, written by health professionals and controlled by librarians.

Close scrutiny is dedicated to the question: what is abstracted and guidelines for the content of the abstracts are drawn.

Results of earlier investigations on user demands are given and a planned investigation is outlined.

A SZERZŐI UTMUTATÓK ORVOSI FOLYÓIRATAINKBAN

KOLTAY Tibor

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

1. Bevezetés

A folyóiratok szerkesztősegei saját munkájuk megkönnyítése, a nyomdai idő lerövidítése, valamint a szerzők tehermentesítése érdekében irányelveket, utmutatásokat tesznek közzé a benyújtandó kéziratokkal kapcsolatos követelményekről.

Ezek különböző elnevezésekkel /pl. tájékoztató, felhívás/ látnak napvilágot. Egységes, szabványos elnevezés hiányában a Medicina Thoracalis által is alkalmazott "Utmutató" elnevezést választottam, mivel véleményem szerint ez fejezi ki legjobban ezeknek az írásműveknek a célját, hogy utat mutassanak tudományos közleményeknek az adott folyóiratban való publikálásához. Közlemények írása amúgy sem egyszerű feladat, ráadásul - különböző okokból - a folyóiratok más-más követelményeket támasztanak a kéziratokkal szemben. Utmutatók nélkül a publikálási folyamat nemcsak nehézkes, esetenként kaotikus lenne, hanem a kézirat elkészítésével kapcsolatos nehézségek és a túlzott spontaneitás a közlemények tartalmára is rossz hatással lenne.

A szerzői utmutatók jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy tíz jelentős angol nyelvű orvosi folyóirat /köztük a British Medical Journal, a Lancet, a New England Journal of Medicine és a Journal of the American Medical Association/ szerkesztői egységes irányelveket dolgoztak ki a szerzői utmutatók kialakítására, és ezeket 105 folyóirat alkalmazza. /1/ Az NDK-ban kiadott szerzői utmutatók részletes vizsgálatát Spranger végezte el. /2/

2. Az utmutatókban érintett kérdések

2.1. A folyóirat témája

Sok folyóirat címéből eleve kiderül, milyen témájú cikkeket közöl, mégis célszerű a tematikát külön megjelölni, ami nemcsak a szerzők számára fontos, hanem a folyóirat olvasóinak jobb tájékoztatását is szolgálja.

2.2 A kéziratok elfogadása

Itt valójában komplex kérdéskörrel van dolgunk, amely több aspektusra bontható.

Az elfogadás egyik fontos feltétele lehet az elsődleges közlés, azaz annak kikötése, hogy az adott cikk új, korábban máshol meg nem jelent közlemény legyen.

Az elfogadás feltétele lehet formai, azaz közlést néha a szerző munkahelyi felettesének engedélyéhez kötik. Tágabb értelemben vett közlési feltétel az is, ha hazai szerzők közleményeit részesítik előnyben a szerkesztők.

Az elfogadás köthető pozitív szakértői /lektori/ véleményhez is.

2.3 Példányszám és terjedelem

Nagy mértékben megkönnyíti a szerkesztőségek munkáját, ha az utmutatóban előírják, hány példányban kell a kéziratot beküldeni és mekkora annak a maximális terjedelme /táblázatokkal, ábrákkal együtt/.

2.4 Gépelés

Fontos technikai kérdés, milyen legyen a gépelt kézirat formája: az egy oldalra irandó sorok és az egy sorba kerülő leütések száma, a margó, a sortávolság, a lapszámozás.

2.5 Korrektúra

Szorosan kapcsolódó kérdés, hogy mikor és hogyan kell elvé-

gezni a korrekturát, milyen korrekturajeleket alkalmazzanak a szerzők, van-e lehetőség a kurziv /dőlt betűs/, vagy petit /apró betűs/ szedés jelölésére stb.

2.6 Táblázatok, ábrák

Igen fontos közölni, milyen illusztrációkat tud a folyóirat közölni és hogyan kell benyújtani a táblázatokat és ábrákat.

2.7 Irodalom

A szerzői útmutatók egyrészt a hivatkozás módját, másrészt az irodalomjegyzék összeállításának módját, az egyes tételek formáját határozzák meg. Sok esetben az idézett munkák körét is igyekeznek behatárolni. A szerkesztők arra ösztönzik a szerzőket, hogy csak a valóban elolvasott, a cikkhez szorosabban kapcsolódó irodalmat sorolják fel; néha bátorítanak magyar irodalmi hivatkozásokra, máskor éppen ellenkezőleg ezek számát igyekeznek megszorítani.

2.8 Ortográfia

Az orvosi helyesírás problémája bizonyára mindenki előtt jól ismert kérdés. Taglalása meghaladná e dolgozat kereteit. Azt viszont, hogy az ortográfiának szerepelnie kell az útmutatókban, éppen a vele kapcsolatos problémák indokolják.

2.9 Rövidítések és szimbólumok

Az útmutatók gyakran előírják, hogy a kevésbé ismert rövidítések feloldását meg kell adni és az ismeretlen jelekhez, szimbólumokhoz jelmagyarázat kell, hogy tartozzon.

2.10 Mértékegységek

A nemzetközi gyakorlat a SI /System International/ használatá-

követeli meg, idehaza viszont gyakran találkozunk a hagyományos mértékegységek és a SI egységek párhuzamos használatának elvárásával.

2.11 Honorárium

A szerkesztőség megadhatja, kell-e a cikkek közléséért fizetnie a szerzőnek, vagy éppen ellenkezőleg - honoráriumot, illetve bizonyos számú különlenyomatot kap-e munkájáért.

2.12 Címoldal

A gépelési formátumon túl igen fontos a cikk alkotórészeinek egymásutániséga.

Az első elem a cím, ezt követi a szerző neve, munkahelye, esetleges egyéb, vele kapcsolatos információk, továbbá a szerző postai címe.

Mindezek az elemek szerepelhetnek úgy is, hogy nem egy önálló címoldalon kéri megadásukat, a lényeg azonban, hogy ne hiányozzanak.

2.13 Összefoglaló

A cikk lényegét összegző összefoglaló /szerzői v. autoreferátum/ jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Nemcsak arra szolgál, hogy segítségével az olvasó eldönthesse, szükséges-e az egész cikket elolvasnia, hanem - főként angol nyelvű változatában - adatbázisokba, referáló lapokba is bekerülhet.

Az utmutatók gyakran megjelölik az összefoglaló terjedelmét. Célszerű azonban tartalmi előírásokat is adni. Találkozunk - magyar nyelvű folyóiratok esetében - az egyes vagy többes szám harmadik személyű fogalmazás követelményével is.

A szerkesztőségek néha az idegen nyelvű összefoglalók elkészítéséhez /is/ kérnek magyar nyelvű anyagot, esetenként a magyar nyelvű összefoglalóétól eltérő terjedelemben. Csak üdvözölni le-

het azt, ha a szerkesztők a szerzőktől is szívesen veszik a fordítást, hiszen a szerzőről feltételezik, hogy jól ismeri az adott szakterületet, de ezt a fordítást ellenőriztetik, illetve ennek hiányában a fordíttatást vállalják.

2.14 Kulcsszavak

Megfelelő ellenőrzés és egységes alkalmazás mellett igen hasznos, ha az összefoglalót kulcsszavak követik, amelyek kifejezik az adott cikk legfontosabb tartalmát.

2.15 A cikk szövegének tagolása

A legelfogadottabb tagolás: bevezetés, anyag és módszer, eredmények. A megbeszélés fejezet beiktatását csak akkor szokták ajánlani, ha ennek nem csupán formális szerepe van. Hasonló a helyzet a következtetések fejezet esetében is. Formális jellegű viszont a köszönetnyilvánítás.

A szerzői utmutatókban szereplő kérdések természetesen sokféleképpen csoportosíthatók és körük néhány további kérdéssel is bővíthető, így pl. Spranger 26 aspektust vizsgál, de ezek egy része /pl. terminológia, a redundancia elkerülésének követelménye/ nem játszik szerepet a magyar folyóiratok esetében.

3. Anyag és Módszer

Az előzőekben elmondottak is tartalmaztak már bizonyos megállapításokat, amelyek a magyar folyóiratok utmutatóinak vizsgálatából voltak leszűrhetők, mindazonáltal ennek az írásnak nem célja, hogy részletes és átfogó elemzést adjon az utmutatók összes kérdéséről. Nem volt célom az sem, hogy normatívát adjak szerzői utmutatók készítéséhez. Szeretném viszont, hogy jobban a figyelem középpontjába kerüljenek ezek az utmutatók, mivel fontosságukat nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Erre a célra alkalmasnak látszott a szerzői utmutatókban fog-

laltak táblázatos összevetése, méghozzá a következő kérdésekre kiterjedően:

1. Elsődleges közlés
2. Elfogadás
3. Terjedelem
4. Cépelés
5. Táblázatok/illusztrációk
6. Irodalom
7. Rövidítések és szimbólumok
8. Mértékegységek
9. A cikk részeinek egymásutánisága
10. Összefoglaló
11. Kulcsszavak
12. Tagolás

Az elsődleges közlés kérdését külön pontba tettem, mert az elfogadás más aspektusainál nagyobb befolyással van a folyóirat jellegére. A folyóirat témájának megjelölése nemcsak az utmutatók kérdése, ahogy erről már korábban szó esett.

Az ortográfia csak a magyar nyelvű folyóiratok esetében lényegi kérdés, a vizsgálatban viszont angol nyelvű folyóiratok is szerepelnek.

Részletesebben vizsgáltam az összefoglalókkal kapcsolatos utmutatásokat. Külön táblázatban jelöltem, mely folyóiratok adnak tartalmi előírásokat az összefoglalókra vonatkozóan, azaz jelölik meg, hogy a cikk szövegének mely részei tükröződjenek benne.

A vizsgálat anyagát az 1. táblázatban található 50 magyar és angol nyelvű, orvosi és szorosan vett határterületi folyóirat utmutatói képezték.

A vizsgálat megkezdésekor az 1988.évi teljes évfolyamok áll-

tak rendelkezésre. Ezeket vettem alapul. Az idő előrehaladtával módomb volt későbbi évfolyamok vizsgálatára is. Ezeket azonban csak kiegészítésként használtam, azaz azoknál a folyóiratoknál, amelyeknél nem találtam az 1980.évi számokban utmutatót, átnéztem az 1989.évi első és utolsó számot és -lehetőség szerint - az 1990.évi első számot is.

Eredmények

A feldolgozott folyóiratok mellett az 1. táblázat megmutatja, mely folyóiratokban volt szerzői utmutató.

A 2. táblázat azt mutatja, hogy mely aspektusok szerepelnek egy-egy folyóirat utmutatójában. A sorok végén százalékos adat jelzi, hány szerepel az adott utmutatóban a vizsgált 12 aspektusból. Az utolsó sorban oszloponként leolvasható, hogy a szerzői utmutatót tartalmazó 35 folyóirat hány százaléka foglalkozik az adott aspektussal.

Az egy-egy folyóirat utmutatójában feldolgozott aspektusok száma igen különböző: minimum 1 /0,3% és maximum 12 /100,0%/. Az átlag 7,23 aspektus /60,2%/.

Az összefoglalók szükségességének pusztá megemlítésén kívül több elvárással is találkozhatunk. Ezek közül két kérdés a legalkalmasabb a közelebbi vizsgálatra. Ezek a terjedelem és az összefoglaló szerkezete. Hogy mely folyóiratokban szerepelnek ezek a kérdések, azt a 3. táblázat mutatja. A terjedelmet csak akkor jelöltem, ha az konkrét volt, azaz nemcsak általános formában hívott fel a rövidségre, hanem terjedelmi határokat is adott. A tartalom figyelésénél szintén a konkrétság volt a döntő, azaz csak azokat a folyóiratokat jelöltem, amelyek utmutatói meghatározták, mely tartalmi elemekből álljon az összefoglaló.

A táblázatból leolvasható, hogy 20 folyóiratban szerepelt legalább egy a fenti két aspektusból /az az összes 35 folyóirat 57,1 %-a/. A terjedelem szerepelt 18 folyóiratban /51,4 %/, a tartalom 9-ben 25,7 %/, mindkettő 7-ben /20,0 %/.

Következtetések

Az, hogy egy-egy folyóirat utmutatói elegendő számu aspektust tartalmaznak-e, a legfontosabb kérdésekkel foglalkoznak-e, úgy gondolom ki-ki leolvashatja a 2.táblázatból. Egy-egy utmutató kézbevételeivel és alaposabb átolvasásával megállapítható, milyen mélységben foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel a szerkesztők; világos, jól áttekinthető-e, vagyis valóban utmutató-e az, amit a szerzőknek kínálnak. Az alaposabb szemrevételezés lehetőséget ad a fenti 12 szempontban nem tükrözött kérdések felfedezésére és értékelésére is.

Egy valami bizonyos: célszerű, ha a szerzői utmutatókban minél több kérdés szerepel, mert a világos követelmények állítása szerzőnek és szerkesztőnek egyaránt hasznos.

Irodalom

1. International Committee of Medical Journal Editors:
Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals.
British Medical Journal, 1982, 284, 1766-1770.

2. Spranger U.: Autorenhinweise in wissenschaftlich-medizinischen und medizinrelevanten Zeitschriften der DDR - Eine Kritische Betrachtung.
DDR-Medizin-Report, 1989, 18, 6, 325-340.

1. táblázat: A feldolgozott folyóiratok

Acta Biochimica et Biophysica Hungarica	+
Acta Chirurgica Hungarica	+
Acta Medica Hungarica	+
Acta Morphologica Hungarica	+
Acta Paediatrica Hungarica	+
Acta Pharmacologica Hungarica	+
Acta Physiologica Hungarica	+
Alkoholológia	-
Anaesthesiológia, Intenzív Therápia	-
Balneológia, Rehabilitáció, Gyógyfürdőügy	+
Borsodi Orvosi Szemle	+
Bőrgyógyászati és Venerológiai Szemle	+
Budapesti Közegészségügy	-
Cardiologia Hungarica	+
Egészségnevelés	-
Egészségtudomány	-
Egészségügyi Gazdasági Szemle	-
Fogorvosi Szemle	-
Fül-Orr-Gégegyógyászat	+
Gyermekegyógyászat	+
Gyógyszereink	+
Gyógyszerészet	+
Haematologia	+
Ideggyógyászati Szemle	+
International Urology and Nephrology	+

1. táblázat /folytatás/

Izotóptechnika, Diagnosztika	+
Kísérletes Orvostudomány	+
Kórház- és Orvostechnika	-
Laboratóriumi Diagnosztika	+
Magyar Belorvosi Archivum	+
Magyar Mentésügy	+
Magyar Nőorvosok Lapja	+
Magyar Onkológia	+
Magyar Pediáter	-
Magyar Radiológia	+
Magyar Reumatológia	-
Magyar Sebészet	+
Magyar Traumatológia, Ortopédia és Helyreállító Sebészet	+
Medicina Thoracalis	+
Medicus Universalis	-
Morphológia és Igazságügyi Orvosi Szemle	+
Munkavédelem, Munka- és Üzemegészségügy	+
Népegészségügy	-
Orvosi Hetilap	+
Orvosképzés	+
Psychiatria Hungarica	-
Sportorvosi Szemle	+
Szemészet	-
Transzfúzió	-
Urológiai és Nephrológiai Szemle	+

2. táblázat

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	%
Acta Biochim.Biophys.Hung.	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	83,3
Acta Chir.Hung.				+	+	+	+	+	+	+	+		66,7
Acta Med.Hung.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	91,7
Acta Morph.Hung.				+	+	+	+	+	+	+			58,3
Acta Paediatr.Hung.		+		+	+	+	+	+	+	+			66,7
Acta Pharmacol.Hung.	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+	83,3
Acta Physiol.Hung.				+	+	+	+	+	+	+	+		66,7
Balneol.Rehab.Gyógyfürdőügy.	.	+			+	+			+	+	+		50,0
Borsodi Orv.Szle.	+	+	+	+	+	+				+			58,3
Bőrgyógy.Venerol.Szle.		+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	83,3
Cardiol.Hung.	+	+		+	+	+			+	+	+	+	75,0
Fül-Orr-Gégégyógy.		+	+	+	+	+			+	+			58,3
Gyermekegyógyászat	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	83,3
Gyógyszereink				+	+	+				+			33,3
Gyógyszerészet				+	+	+			+	+			41,7
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	%

2. táblázat (folytatás)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	%
Haematologia	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	91,7
Ideggyógy.Szle.	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	83,3
Internat.Urol.Nephrol.	+		+	+	+	+			+	+			98,3
Izotóptechn.Diagn.					+			+		+			25,0
Kisérlet.Orvostud.	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	83,3
Labor.Diagn.		+		+	+	+	+	+	+	+	+		75,0
Magy.Belorv.Arch.		+		+	+	+	+			+			50,0
Magy.Mentésügy											+		8,3
Magy.Nőorv.L.		+		+	+	+			+	+	+		58,3
Magy.Onkol.		+		+	+	+			+	+			50,0
Magy.Radiol.		+		+	+	+			+	+		+	58,3
Magy.Seb.										+			8,3
Magy.Traumatol.Orthop.													
Helyreáll.Seb.				+		+	+			+			33,3
Med.Thor.	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	83,3
Morph.Igazságü.Orv.Szle.	+			+	+	+	+	+	+	+		+	75,0
Munkavéd.Üzemegészségügy					+	+	+			+	+		41,7
Orv.Hetil.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	100,0
Orvosképzés		+		+		+							16,7
Sportorv.Szle.					+	+	+			+	+	+	58,3
Urol.Nephrol.Szle.	+	+	+	+	+	+	+						50,0

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 %

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
37,1 62,8 31,4 82,8 91,4 91,4 42,8 40,0 74,3 94,3 34,3 40,0

3. táblázat Az összefoglalókra vonatkozó utmutatások

	Terjedelem	Tartalom
Acta Biochim.Biophys.Hung.	+	
Acta Chir.Hung.	+	
Acta Med.Hung.	+	+
Acta Morph.Hung.	+	+
Acta Paediatr.Hung.	+	
Acta Pharm.Hung.	+	
Acta Physiol.Hung.	+	
Balneol.Rehab.Gyógyfürdőügy.		+
Borsodi Orv.Szle.	+	
Bőrgyógy.Vener.Szle.		+
Cardiol.Hung.	+	+
Gyógyszereink	+	+
Haematologia	+	+
Internat.Urol.Nephrol.	+	
Izotóptechn.Diagn.	+	
Magy.Belorv.Arch.	+	
Magy.Seb.	+	
Med.Thor.	+	+
Munkavéd.Üzemegészségügy	+	
Orv.Hetil.	+	+

INSTRUCTIONS TO AUTHORS IN HUNGARIAN BIOMEDICAL JOURNALS

Tibor KOLTAY

From 50 journals, issued in Hungarian and English 35 published instructions to authors specifying requirements to manuscripts submitted. The most important requirements are described briefly.

12 aspects, mostly based on "Uniform requirements" elaborate by an International Committee of Medical Journal Editors, including, the aspect of prior publication, the preparation of the manuscript, the title page, references, tables and illustrations abbreviations are examined in each journal. The results - presented in a tabular form - show that there are journals, which deal with only one of these aspects. The average is 7,23 aspects /60,2% of the whole/. The importance of clear instructions specifying all important aspects is stressed.

Especial attention is given to the abstracts. Analysing the instructions on preparing the abstract the outmost importance of requirements on the content is underlined.

A ZÁGRÁBI KÁPTALAN ORVOSI KÖNYVEI

N. TAHIN Emma

Semmelweis Orvostudományi Egyetem

Budapest, VIII. Nagyvárad tér 4.

Magyarországon a XV. század első felében a könyvtárak még tulajdonrészt egyházi jellegűek, tulajdonosaik főként az ordo clericushoz tartozó emberek vagy egyházi testületek. 1. A könyvtárak komoly értéket képviselnek, hiszen a könyvek a nyomtatás feltalálása előtt rendkívül drágák. Egy alig 10 levélből álló hártyakódex ára 4 arany forint. 2. A püspökök tanácsadói testületeinek, a káptalanoknak gazdag könyvgyűjteményei vannak, amelyekben a papi hivatáshoz szükséges könyveken kívül tudományos művek is sorakoznak a pultokon, lehetőséget kínálva a káptalan tagjainak korábban megszerzett műveltségük frissen tartására és a tudományokban való elmélyülésre.

A magas könyvkulturáról tanuskodó káptalani könyvtárak többségét elsodorták a történelem viharai; nemhogy könyveik, de falai sem maradtak fenn.

Gazdag könyvállományukról egykorú leltárakból, összeírásokból vagy közvetett forrásokból értesültünk. A zágrábi káptalani könyvtár értékes anyagát egy 1425 táján készült, a káptalan inventáriumából előkerült könyvlejtromból ismerhetjük meg.

A könyvjegyzék 225 könyvet számlál elő, ami a korban igen tekintélyes mennyiség. /A következő században a könyvek alig negyedére van csak adat./

A könyvek incipitjével és explicitjével /kezdő- és zárszavai/ ellátott jegyzék tartalmuk szerinti rendben sorolja fel a könyveket, amelyek valószínűleg így is voltak elhelyezve a pultokon.⁵

A "libri medicinales" címszó alatt a kor viszonylatában feltűnően nagy számú könyv képviselte az orvostudományt.⁶

A "liber arcium" tétel alatt a szellemi foglalkozású ember alapműveltségéhez nélkülözhetetlen etikai, természetbölcséleti, asztrológiai, asztronómiai és orvosi művek következtek a könyvjegyzékben.⁷

A lajstromban felsorolt orvosi könyvek incipitjükkal és explicitjükkal:⁸

Liber tertius Avicena, ...et incipit.."Edicio prima de universis egritudinibus", ...finit "dedecoratione, deo nostro gracias."

Item, liber Albumetri 9 Rasys 10,...et incipit ..."Creator omnium deus", finit..."auxilio dei inciplemus".

Item, liber Serapionis, et incipit "postquam vidi librum Diascolidis 11 et librum Galienis",...finit "calefaccione et exsiccacione forti."

Item, phisica Avicene, et incipit "Liber iste dividitur in quatuor partes," ...finit "neque formatus in litteras."

Item, Avicena de regimine sanitatis, et incipit "quod regimen sanitatis sit necessarium",...finit "et longo tempore vivat."

Item, liber Anpharismorum , 12 et incipit "vita brevis, ars vero longa," ...finit "Explicit comentum Alii super Themgalieni." 13

Item, liber Johannis Damasceni et incipit "liberet te deus fili amantissime," ...finit "Explicit liber de regimine sanitatis."

Item, liber Raby Moisi, 14 et incipit "In nomine dei pii et misericordis,"...finit "Explicit tractatus Avicene de medicinis cordialibus."

Item, Anthidotarium Nicolai, et incipit "Ego Nicolaus rogatus e

quibusdam," in fine libri sinnonima dicti operis.

Item, unus liber Anpharismorum Johannis Damasceni, et incipit "liberet te deus," et continet in se "Viaticus".

finit "quam non est tangere dignus".

Item, alius liber de simplicibus medicinis, et incipit "non mihi necesse est",...finit "per se si deus voluerit."

Item, glose super librum Regni, et incipit "quoniam omne bonum desursum est",...finit "hi sciunt in utroque".

Item, liber artis medicine "...Regalis dispositio", et incipit "prima huius operis".

Item, liber Ipocratis 15 de natura fetus, et incipit "si sperma ab utroque permanserit", ...finit "dic humana natura: Deo gratias".

Item, liber alius in medicinis, et incipit "liberet te deus fili amantissime", ...finit "insimul donec inspirentur."

Item, liber de ingenio sanitatis Galieni, et incipit "librum de sanitatis ingenio", ...finit "multo tempore conversantur."

Item, Cantica canticorum Avicene, et incipit "in quid obolit Beroyach", ...finit "nostrorum, dictorum occasione" 16.

Item, liber difficionum Iseak, et incipit "Collaciones ex dictis prophetarum",...finit "medicine professore dignissimo."

Item, liber oculorum Aliabas, 17 et est in ciroya, 18 et incipit "quamquam in libero viatico", ...finit "inequali motu forti".

Item, unus alius liber continens in se multos tractatus de medicinis, et incipit "dixit Calcida Intimeo," et habet certos caternos in fine non ligatos.

Item, unus liber alter in medicinis de naturis ciborum, et incipit "oris in primis", ... et finit "in ventre et tritura".

Item, unus alius liber in ceroya, 19 et incipit "materia vero cutis est," ... finit "svaviter percuciat." "

Item, unus alius liber in medicinis incipit "quando ventilata fuit super me" ... finit "innumerabiles misericordias".

A könyvjegyzék végén az aliqui medicinales alatt felsorolt művek némelyikének a legfontosabb adatai hiányoznak, így nehezen azonosítható. 20

Az ebben a csoportban lajstromba vett könyvek:

Item, unus liber carens principio, incipit... "capitulum 5. de pectoris ossium assignacione", ...finit "aut vero tibi ipse cor."

Item, quidam liber..., incipit "Incipit prologus libri Ysaak."

Item, unus liber in medicinis, qui incipit... "Capitulum primum, in quo est rememoracio rerum,"... finit "est ille quo probant."

Item, quidam liber in medicinis, qui incipit..."Medicina dividitur in duas partes, ...finit "ex septem rebus superioribus".

Item, quidam liber, ...sine copertorio, in medicinis.

Item, quidam liber,...in fine libri "Explicit liber dietarum universalium."

Item, quidam liber Johannis de sancto Amando, et incipit ... "Operacio medicine", ... finit "esto multo magis."

A liber arcium egyik könyve mellett megjegyzés található:

In margine: Item unus liber antidotum Nicolai, et incipit... "operacio medicine", et finit "Deo gratias. Amen" 21.

A könyvtár orvosi könyvei európai szintű orvosi műveltségre utalnak. A könyvek többsége az arab irányzatot követő európai egyetemek legforgatottabb tankönyvei és kézikönyvei közül kerül ki. 22

Szerzők az antik orvosi tekintélyek, Hippokrates, Galenos

és arab követők, magyarázók.

Az arab nyelven és arab szellemiséggel írt művek szerzői a valóságban túlnyomórészt szírek, perzsák, koptok, spanyolok, vallási hovatartozásukat illetően keresztények, mohamedánok, zsidók, akik munkájuk nagy részét görög forrásokból merítették, de a perzsá és az indiai medicina eredményeit is felhasználták.²³

Az arab orvostudomány megismerése klasszikusainak latin nyelvre fordításával kezdődött meg. Az arab recepció alapbázisát két gyűjtemény képviseli.

Az egyik a Constantinus Africanus /1020-1087/ keleti útja során összegyűjtött, egyéni tapasztalatokkal kiegészített és kommentált, 25 tételből álló Corpus Constantinum, a másik a Gerardus de Cremona /1140-1187/ és tanítványai fordítói tevékenységéhez kapcsolódó Corpus Toletanum.²⁴

A két gyűjtemény több fontos darabja is megtalálható a zágrábi képtalani könyvtárban. A Corpus Constantinumban felvontatott auctorok többségét képviseli valamely műve. Az antik klasszikusok, Hippocrates és Galenos művei mellett megtaláljuk a nagy arab kompendiumokat, de a kisebb tractatusokat is.

/Az aforizmák szerzővel nem jelölt könyve, "vita brevis, ars vero longa" incipitje szerint Hippocrates aforizmáit tartalmazta.²⁵/

A könyvek között található Johannitius /809-873/ bevezetése Galenos Microtechné-jébe. Incipitje: "Medicina dividitur in duas partes".²⁶ Az Isagoge in artem parvam Galeni néven ismert mű, egyben a medicina rövid kivonata, a Constantinus fordításai nyomán kialakult "tangyűjtemény", az Articella részeként az európai egyetemek egyik kedvelt tankönyve.²⁷

A Constantinus fordította nagy arab kompendiumok közül Hally Abbas /X.sz./ Dispositio regalisa gazdagította a könyvállományt.
28

A Disposito regalis elméleti és gyakorlati részben tárgyalja a medicina egészét. Avicenna Canonjának latinra fordításáig ez a legforgatottabb orvosi tankönyvek egyike.²⁹

Hasonlóan nagy kedveltségnek örvendett a több szerző, így al-Gazzar művei között is előforduló orvosi utikönyv, a Viaticum peregrinantis.³⁰

A constantinusi gyűjteményben felsorakoztatott szerzők közül Isaak Judeust /kb.IX. szd. második fele - X.sz.d. eleje/ két könyv képviseli a könyvjegyzékben.³¹

A Corpus Toletanum egyes darabjai is szerepelnek a lajstromban.

A jegyzékben a felsorolt művek élén áll a középkori orvostudományra Galenos mellett a legnagyobb hatást gyakorló szerző, Avicenna /980-1038/ kötete.

Az antik orvostudomány és saját kora által felhalmozott tudásanyagot az aristotelesi filozófia alapján rendszerbe foglaló Canon egésze vagy egyes fejezetei az egyetemek tananyagának fundamentális részét jelentették egészen az ujkorig. A Canon több mint 30 kiadást ért meg.³²

A könyvjegyzék élén szereplő harmadik kötete, amely a betegségeket sorolja fel "a fejtől a lábig" a "de pulcherrima littera" megjegyzés szerint szép kiállítású kötet lehetett.³³

A tekintélyes arab szerzőt több könyv is képviselte.³⁴ A kiváló klinikus Rhazes is jelen volt a szerzők között. Művének, a Liber medicinalisnak a IX. fejezete szintén része volt az egyetemi tananyagnak. Ajánlása miatt /Al-Mansurnak/

Ad Almansorem elnevezéssel szerepel.³⁵

A Corpus Toletanumban a pharmacológiát képviselő szerzők szintén jelen voltak műveikkel:

Johannes Damascenus, Serapion /X.sz.d./ Nicolaus /1222-1255/, munkáik hosszú ideig gyógyszer-tankönyvnek számítottak.³⁶

A könyvtár könyvei között több tractatusból állók is voltak.

Figyelemre méltó dolog, hogy a művek között sebészeti könyvek is akadtak.³⁷

A medicina gyakorlása nem volt akadálya az egyházi pályának, sőt az orvosdoktori grádus birtokosai joggal érezhették magukat a gondtalan megélhetést kínáló kanonoki stallumok birtokosainak, azonban sebészeti műtétet vagy égetéssel járó beavatkozást nem végezhatték.³⁸

A könyvtár eredetéről, gyarapodásának módjáról nem tudósítanak a források.

A könyveket kétségtől gőzű graduált orvos vásárolta, ajándékozta vagy hagyta a káptalan azon tagjaira, akik a medicinát egyetemen sejtítitották el, hiszen tartalmukat csak ők érthették.

Az azonos incipitek szerint feltételezhetjük, hogy a könyvtár gyarapításához többen is hozzájárultak.

Hagyatékozóként felmerülhet Piacensai Jakab személye, aki Károly Róbert udvari orvosa volt, s szolgálatai jutalmául előbb hájszentlőrinci, majd pozsonyi prépost, később csanádi, 1335-től pedig zágrábi püspök lett, s a méltóság birtokosaként halt meg.³⁹

Nagy valószínűséggel feltehető, hogy a firenzei származású, magát itálialakkal körülvevő, később két olasz orvost is tartó Andrea Scolari püspöksége idejéből /1407-1409/ is maradt hátra orvosi könyv.⁴⁰

A káptalani könyvtárak gyarapodásának legfőbb módját, a kanonokok hagyatékát is számításba kell vennünk a könyvtár gazdagodásának lehetséges forrásai között.

Jegyzetek:

1. Csapodi Csaba - Tóth András - Vértessy Miklós:
Magyar könyvtártörténet Budapest, 1907. p. 47.
2. Bunyitai Vince: A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig. t.III.Nagyvárad,1884. p. 506.
3. Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.
Budapest,1971. p. 109.
4. Ikalčić, J.V.: Monumenta historica liberae regiae civitatis
Zagrabiae t. Zagreb, p. 154-177.
5. ibidem
6. op. cit. p. 173-175.
7. op. cit. p. 175-177.
8. vide 8-9. nr.
9. A liber Albumetry elírás, helyesen liber Abu Bechri lenne,
vagyis Abu Bakr könyve.
10. Rasys, azaz Rhazes, az ar-Razi latinositott változata.
11. Helyesen Dioscurides.
12. Helyesen Aphorismorum
13. Helyesen super Techne Galieni
14. Helyesen Mesue
15. Helyesen Hippocrates
16. Azonosítása a további kutatás feladata
17. Helyesen Haly Abbas
18. Ciroya azaz chirurgia

19. Ceroya azaz chirurgia
20. Tkalčić: op.cit.: p. 176-177.
21. ibidem p. 176.
22. Schipperges, Heinrich: Arabische Medizin im lateinischen Mittelalter. Heidelberg, New York, 1976.p.106-110.
23. Diepgen, Paul: Geschichte der Medizin Berlin, 1949.p.174.
24. Ackerknecht, Erwin H.: Geschichte der Medizin Stuttgart 1989. p. 79.
Schultheisz Emil: Az arab medicina assimilációja a későközép-kori latin orvosi irodalomban.
Demográfia 19. 23. 1976. p. 286-290.
25. Tkalčić: op. cit. p. 174.
26. ibidem: p. 177.
27. Schipperges: op. cit. p. 102.
Schipperges Heinrich: Die Assimilation der arabischen Medizin durch das lateinische Mittelalter.
Wiesbaden, 1964.p. 33.
Diepgen op. cit. p. 176-177.
28. Tkalčić: op. cit. p. 174-175.
Schipperges: Die Assimilation. p. 35.
29. Schipperges Arabische p.107.
Diepgen op. cit. p. 178.
30. Tkalčić op. cit. p. 174.
Schipperges: Die Assimilation p. 40-142.
31. Tkalčić op. cit. p. 175, 177.
32. Tkalčić op. cit. p. 173-175.
Schipperges: Die Assimilation p. 93-95.
Diepgen op. cit. p. 178-179.
Birtalan Győző: Avicenna Kánonja és az európai orvostudomány.
Communicationes de historia artis medicianae. 89-91. 1980.
p.39.

33. Tkalčić: op. cit. p. 174.
34. vide nr. 35.
35. Tkalčić: op. cit. p. 174.
Diepgen: op. cit. p. 177-178.
Schipperges: die Assimilation p. 92-93.
Schipperges: Arabische p. 103.
36. Tkalčić: op. cit. p. 174-175.
Schipperges: Die Assimilation p. 98.
37. Tkalčić: op. cit. p. 175.
38. Szeredy József: Egyházjog, Pécs 1883. p. 327.
39. Magyary Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. t. III.
Budapest, 1931. p. 53. nr. 157.
Mályusz. op. cit. p. 198.
40. Horváth Henrik: Zsigmond király és kora. Budapest,
1937. p. 93.
Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon.
Budapest, 1904. p. 100-101, 221-222.

MEDICAL BOOKS OF THE ZAGREB CHAPTER

Emma N. TAHIN

Carreer in medicine in the Middle Ages was often a clerical one. The chapters disponded in the 15th century of comperatively rich collections of books. Most of these books were of cannonical character, nonetheless several fields of knowledge were . represented there. The list of books in the Zagreb chapter library about 1425 registers 225 books. Under the name "libri medicinalis" there are the authors of the ancient world and Arab classics, systematizing and interpreting the knowledge, acquired until that time.

Additional research has to clear the identity of the proprietors of these books, reflecting European level of medicine.

Konferenciák - értekezletek

"A SOTE Központi Könyvtár, mint az orvosi szak-
információ egyik központja" című konferencián
elhangozott tájékoztató előadások
1990. szeptember 24.

MEGNYITÓ
RÁCZ István

Feltűnhetett Önöknek, hogy az utóbbi időben könyvtárunk több nyílt napot, szakmai napot rendezett. Ez nem véletlen. Minden könyvtár annál jobban működik, minél nyíltabb. Mint ahogy egy műszer vagy munkagép akkor igazán gazdaságos, ha állandóan működik, és nem a sarokban porosodik; így a könyvtár is akkor gazdaságos igazán, ha minél nyitottabb, minél nagyobb az olvasótábora, minél szélesebb körűek a szolgáltatásai.

Egyetemünk könyvtára eredetileg nem nyilvános könyvtár volt, hanem az egyetem professzorainak magánkönyvtára. Ma viszont az ország legnagyobb orvostudományi könyvtára, mely minden szakembernek rendelkezésére áll. A fejlődés különösen az utóbbi évtizedekben gyorsult fel. Az előző igazgató, Vilmon Gyuláné kezdeményezte, de nagy aktivitással az új igazgató, Dr. Rózsa Györgyné folytatta ezt a nagyarányú fejlesztést, mely többek között a hallgatói olvasóterem létesítéséhez is, a számítógépes folyóiratnyilvántartások, a legnagyobb külföldi adatbázisokkal számítógépes kapcsolat megteremtéséhez vezetett, ami az azonnali, legkorszerűbb szakirodalmi tájékozódást teszi lehetővé.

Ennek a fejlődésnek addigi eredményeiről, a könyvtár terveiről és további fejlesztési lehetőségeiről fognak szólni könyvtárunk munkatársai.

GONDOLATOK A KÖNYVTÁRRÓL

RÓZSÁNÉ VASAS Livia

A Központi Könyvtár fejlesztési terveit 3-4 fős team készíti /a főmunkatársak, Timár Zsolt vezetésével/. Részt vettünk különböző pályázatokon /pl. Mellon Foundation/, melyek közül akár egynek az elnyerése is jelentős fejlesztéseket helyez kilátásba, megvalósítva azt a régóta meglévő elvárást, hogy az oktatásban, mindhárom kar oktatóit és hallgatóit európai színvonalon lássuk el.

A fejlesztési tervekről konkrétan - a megvalósulás eddigi hiánya miatt - nem tudok beszámolni. Azonban szeretnék néhány szót szólni régebbi eseményekről. Pl. arról, hogy 1953-ban egy olvasó az Orvosegyetem hasábjain a következőket írta könyvtárunkról:

"Akik a könyvtár ügyével egy kicsit behatóbban is foglalkoztak jól tudják, hogy ez a szíves, gördülékeny kiszolgálása az olvasóknak csak a könyvtár dolgozóinak hihetetlen erőfeszítése útján sikerült."

Ez az olvasó Dr. Gergely János professzor. Köszönöm neki az akkori és azóta is a Kari Könyvtár munkáját kísérő meleg szeretetet és támogatását. Ezeket a mondatokat, egy, a Kari Könyvtárban 1954-ben készült széleskörű revíziós jegyzőkönyvben találtam, melyet Dr. Palatkás Béla adott át nekem. Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak két régi kollégánkról, Dr. Palatkás Béla és Dr. Bolányi Imre könyvtári tevékenységéről. Munkásságuk eredményeként egy részt itt, a kiállításon bemutatottuk. Maradandót alkottak. Ma is használjuk kutatási eredményeiket, adataikat. A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár és Múzeum kézikönyv-állományában van elhelyezve a "Magyar nevek a nemzetközi orvosi terminológiában" c. cikkük. Mégis inkább arról a meleg szeretetről szeretnék beszélni, amely még ma is áthatja minden mondatukat, amely az egyetemmel, a Kari Könyvtárral kapcsolatos. Az állomány feltárása, gyarapítása

az olvasókkal való foglalkozás, az igények teljesítése terén maximális volt igyekezetük. A mai programra nem tudtak eljönni egészségi állapotuk miatt, azonban köszöntik és üdvözlik az olvasókat, régi és mai kollégáikat.

A hajdan volt kollégák közül Dr. Szantner Pál nevét kell kiemelnem. Az ő ideológiája a tisztas szolgálat volt.

Örömmel, izgalommal és kevés félelemmel készültünk erre a napra. Örömmel azért, hogy viszontláthatjuk, köszönhetjük régi kollégáinkat, barátainkat. Izgalommal, mert régen volt részünk ilyen rendezvényben. És félelemmel azért, hogy megfelelünk-e a nagymultu, nagytekintélyű elődeink hagyományainak.

Elnézést kérünk azoktól a budapesti és vidéki kollégáktól akiket nem hívtunk meg erre a rendezvényre. Az Orvosi Könyvtáros hasábjain kérek mindenkit, hogy jelezze nevét, pontos címét, hogy a legközelebbi rendezvényre meghívhassuk.

BESZÁMOLÓ A BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁRÓL

BALOGH Klerissza

A bibliográfiák készítése mindig is a könyvtári munka legszebb része volt. A műfaj korunkban átalakul, a nagy egyéni bibliográfusok, pl. Szabó Károly, Gulyás József kora lejárt, bibliográfiai műhelyek alakultak ki, főleg a társadalomtudományok területén, de a műfaj válságát ezek sem tudják áthidalni.

Ez év augusztusában rendezték meg a II. Bibliográfiai Konferenciát, ahol Szabó Sándor: A szakbibliográfia helyzete c. előadásában a következőket írja: "A hagyományos módon készült bibliográfiák mellett az elmúlt években egyre több, számítógép segítségével előállított tájékoztatási eszköz jelenik meg hagyományos vagy gépi adathordozón. E jelenség kapcsán bizonytalanság tapasztalható a termékek megítélését illetően. Hangsúlyozzuk, hogy a bibliográfiai műfaj kritériumát az előállítás technikája valamint az információhordozó anyaga nem befolyásolja."

Ezt az idézetet azért tartottam fontosnak, mert a bibliográfia mint műfaj könyvtárunkban is átalakulóban van. A hagyományos kézi visszakeresés mellett, megjelent a számítógépes forma, amely bármely SOTE dolgozónak vagy hallgatónak térítésmentesen rendelkezésére áll. A különböző adatbázisokból, MEDLINE, Excerpta Medica, tetszőleges mennyiségű bibliográfia készíthető.

A hagyományos technikával készített bibliográfiák felkérésre készülnek.

Ebben az évben több alkalommal kértek külföldről irodalomkiegészítést. Főleg erdélyi orvosok kerestek meg bennünket ilyen irányú kéréssel.

Felkérésre készült bibliográfia Purjesz Zsigmond kolozsvéri egyetemi tanárról, saját katalógusunk, a Hőgyes emlékkönyv és

az Orvosi Hetilap megfelelő köteteinek felhasználásával. Összeállítás készült Hetényi Géza könyvtárunkban meglévő műveiről, és megjelent közleményeiről.

Az egyik legérdekesebb bibliográfia Kuzmik Pálról készült. Miután munkásságáról igen kevés adat állt rendelkezésre, át kellett nézni az Orvosi Hetilap 1891-1926, Centralblatt für Chirurgie 1891-1926, Magyar Orvosi Archivum 1897-1926, Ülésjegyzőkönyvek 1897-1898. köteteit. Ezek segítségével sikerült az 50 tételes bibliográfiát összeállítanom.

A Magyar Televízió felkérésére két témában kerestem irodalmat, első esetben agy-tomográfiáról, és XIX. századi agymetszetekről, a másik esetben régi laboratóriumi berendezésekről, alkimista műhelyről.

Könyvtárunk feladatai közé tartozik a tudományos közlemények tudományometriai elemzése. A tudományometriai vizsgálatok elvégzésének alapműve az 1961-ben indult Science Citation Index:

Könyvtárunkban jelenleg kétféle módon használjuk az SCI-t

- hivatkozási vizsgálatok egyéni megrendelés alapján
- folyóiratok impakt faktorának vizsgálata intézmények szerint.

Minden folyóirat szerkesztőségének igénye, hogy a folyóirat jó legyen. A szakmai színvonalat két mennyiségi adat jellemzi: milyen mértékben hivatkoznak a folyóiratban megjelent közleményekre, és milyen a folyóiratoknak a tudományos közösségre gyakorolt hatása. Tavaly, felkérésre elkészítettük a SOTE-ről 1980-1987 között megjelentetett tudományos közlemények tudományometriai összegzését a beküldött tudományos közleményekből.

Minden évben bekérjük a megjelent tudományos közleményeket. Nemcsak a folyóiratcikkeket, hanem a tárgyévben megjelent könyv és könyvrészleteket, és a megvédett disszertációkat is. Összefoglalva szeretném elmondani, hogy a könyvtárosi munka átalakulóban van, hiszen bibliográfusként dolgozom, de ez a munkakör már nagyon sok egyéb feladat elvégzését jelenti a hagyományos bibliográfusok munkájával szemben.

FOLYÓIRAT-BESZERZÉS ÉS FELDOLGOZÁS KORSZERŰ MÓDON

SZÁNTAI Lászlóné

A külföldön megjelenő új folyóiratok figyelése, és ebből a desiderata-jegyzék készítése napi feladat. Sajnos ez a tevékenység évek óta kizárólag a megjelent folyóiratok regisztrálására szorítkozik, mert gyakorlatilag nem tudunk új lapokat előfizetni.

1980-ban 549féle előfizetett folyóirat járt a SOTE Központi Könyvtárnak, melyekért akkor 3.713.043 Ft-ot fizettünk, 1990-ben, tehát 10 év után az előfizetett folyóiratok száma 585; az értük fizetett összeg 13.672.261 Ft volt.

Ez annyit jelent, hogy míg a folyóiratok száma mindössze 36-tal gyarapodott, előfizetési díjuk majdnem 10 millió Ft-tal emelkedett.

A folyóiratállomány füzetszintű nyilvántartását a rendelkezésünkre álló dokumentumok szerint 1939-től kezdték a könyvtár akkori dolgozói. Ez a nyilvántartás a következőket tartalmazta:

- a folyóirat címét,
- a kiadás helyét,
- a raktári jelzetet,
- a raktári jelzetet,
- a beérkezett példányokat, beleértve a supplementumokat is,
- a beérkezés módját.

Az érkeztető kartonokat fadobozban tárolták az 1950-es évek közepéig. 1956-tól kardex rendszerű nyilvántartás került bevezetésre, gyakorlatilag ugyanezekkel az adatokkal, csak sokkal kisebb méretű lapokon, amelyeken, ha lehet, még kevesebb adatot lehetett nyilvántartani.

A megnövekedett kölcsönzési forgalom - a kölcsönzött dokumentumok 80-90 %-a folyóirat - tette indokolttá a könyvtár vezetésének azt

a döntését, hogy elsőként a folyóiratnyilvántartást vigye számítógépre.

Először a kurrens tehát a jelenleg is járó folyóiratok, folyóirat-családok körében, később, második lépcsőben a teljes folyóiratállományra vonatkoztatva terveztük mindezt elvégezni. Az előkészítő munkák 1983-ban kezdődtek, a kurrens folyóiratállomány teljes körű ellenőrzésével, minden egyes folyóiratpéldányt, kötetet kézbevéve. Ezzel egyidejűleg felvettük a kapcsolatot a SOTE Számítóközponttal, amelynek dolgozója a "Számítógépes folyóiratnyilvántartó és lekérdező rendszer" /SZAFI/ rendszertervét, illetve a szükséges programokat készítették el. A létrehozott adatbázisnak a hagyományos nyilvántartás adatai mellett a megnövekedett igényeket is ki kellett szolgálnia. Az adatbeviteli munkák 1989-ben befejeződtek.

A rendszer alkalmas a könyvtárba érkező folyóiratok naprakész bevitelére, tárolására. Tartalmazza:

- a folyóiratokra vonatkozó összes bibliográfiai adatot /cim, alcim, illetve párhuzamos cim, a megjelenés helye, kiadás éve, a fő szöveg nyelve, ISSN szám/
- a több címen megjelenő, de azonos folyóiratcsaládhoz tartozó kiadványok állományi adatait a gyűjtés kezdetétől,
- a folyóirat hiányokat,
- az összes megjelent mellékletet, a kumulált indexeket, valamint
- szöveges információkat,

A rendszer használhatóságának egyik sarkalatos pontja, hogy a betáplált adatokból minél több szempontu gyors, pontos lekérdezés váljék lehetővé. A SZAFI több lépcsős, közvetlen lekérdezést biztosít.

Folyóiratcim szerint, vagy címtöredékre lehet kérdezni, és folyóirat tartalmára, profiljára utaló lekérdezésre is van lehetőség.

Második lépcsőben a mintegy 1700 inkurrens folyóirat feldolgozása

kezdődik. Jelenleg a különböző elfekvő nyilvántartásokból készült egy ABC sorrendbe rendezett számítógépes lista ezekről a lapokról. /Ezt a kiadványt az egyetem intézeteibe, klinikáiba, a társegyetemek központi könyvtáraiba eljuttattuk./ A feldolgozás következő lépése az adatok ellenőrzése, majd a SZAFI-ba történő felvétele lesz.

A KÖNYVTÁR OLVASÓSZOLGÁLATA

SZABÓNÉ SZÁVAY Judit

Hosszu idő telt el azóta, hogy Schordann Zsigmond, könyvtárunk alapítója bevezette kölcsönzési naplóját, melynek tanúsága szerint 1847-ben 6-an 17 féle folyóiratot kölcsönöztek.

Az orvoskari tanártestület 1894. december 18-i ülésén fogadta el a könyvtár első szabályzatát, amelyben meghatározta a könyvtárhasználók jogait és kötelességeit.

Az egyre gyarapodó és fejlődő könyvtár mai otthonába költöztetéséig, az első kölcsönzési bizonylattól a korszerű önindígtól ellenőrzőszelvényig sok minden megváltozott, de a hagyományos kölcsönzési funkció, annak sokrétű feladatával ma is legjobban szem előtt lévő tevékenység. A kölcsönző könyvtárosok tudása és a raktárosok állományismerete együttesen biztosítja a minél gyorsabb kiszolgálást. A jól épített katalógusok, a legújabb lexikonok és adattárak, lelőhelyjegyzékek segítik a könyvtárhasználót a jobb eligazodásban, a számukra lényeges információ megszerzésében.

Figyelmünknek nem csupán a kölcsönzésre, de az olvasótermi kiszolgálásra is ki kell terjednie, hiszen a tudományos kutatómunka egy része itt folyik, a friss információkat tartalmazó folyóiratok és a legmodernebb technikai felszerelést igénylő nem hagyományos adathordozók között.

Az 1989-es adatok szerint 5402 beiratkozott olvasónk volt, a könyvtárlátogatók száma meghaladta a 28 ezret. Az olvasói kör kiszélesedett. A határtudományok korlátainak kitolódása indokolta tette, hogy az orvosokon kívül a rokon szakmákban kutatók számára is lehetővé tegyük az állomány használatát. Amióta /1985-ben/ kötelezővé tették az orvostanhallgatók számára szakdolgozat készítését, azóta a magasabb évfolyamok hallgatói egyre nagyobb

számban válnak könyvtárlátogatóvá. Az idegen nyelvek magasabb szintű oktatása lehetővé teszi számukra az idegennyelvű szakirodalomban való elmélyülést is.

A fentieket támasztja alá az olvasók munkahely szerinti megoszlása /1989-ben/:

SOTE oktató /dolgozó látogatónk	1473 fő volt,
SOTE hallgatók	593 alkalommal,
egyéb intézményekből	3336-an
látogatták könyvtárunkat.	

Szakkatalógusunk tárgyszavait az igényeknek és a tudomány változásának figyelembevételével állandóan fejlesztjük. 1986-ban, az új katalógizálási szabvány bevezetésével egyidőben szerzői betűrendes katalógusunkat lezártuk. Az új katalógust már kereszt-katalógusnak építettük, figyelembe véve azt a jogos igényt, hogy a szerző neve nélkül csak a cím ismeretében is megtalálják a keresett irodalmat. 1985 körül a folyóiratok raktári kötetkatalógusát felváltotta egy folyóirat cédulakatalógus. Az állományunkban meg nem lévő folyóiratok lelőhelyét segíti megtalálni az OIK által évenként megjelentetett "Az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózat és koordinációs kör külföldi folyóiratainak lelőhelyjegyzéke".

A kölcsönzési határidő könyveknél 1 hónap, kötött folyóiratoknál 8 nap. A Kézírástári állományt, magyar nyelvű folyóiratokat és a kurrens folyóiratállományt nem kölcsönzünk. A kölcsönzési határidő lejártá után az utolsó felszólítást kétféle előzi meg. A könyvtárközi kölcsönzés határideje 1 hónap. A budapesti könyvtárakat kérésük teljesítéséről értesítjük, számukra nem postázunk. Értesítést küldünk az előjegyzett könyvekről is. 1989-ben könyvtáraknak 3177 eredeti dokumentumot kölcsönöztünk.

Az állomány növekedésével nekünk is meg kellett küzdenünk a minden könyvtárat fenyegető férőhelyhiánnyal. 1987 nyarán költöztettük a régi római számozású könyveket és folyóiratokat a Nagyvárad téri épület raktárhelyiségébe. Az ide irányuló kérése-

ket összegyűjtjük és heti egy alkalommal, szerdán hozzuk át. Ugyanigy járunk el az inkurrens folyóiratokat és a numerus kurrens számozású könyvek elejét jelentő állományrészénél is. Ki van emelve a régi raktári rendből az orvostörténeti szak, a muzeális könyvek és a Györy gyűjtemény.

Az olvasótermet nemcsak a beiratkozott olvasók látogathatják. A kurrens folyóiratokon kívül a mintegy 700-1000 kötetes kézikönyvtár, tankönyvek, szótárak, bibliográfiák és a Science Citation Index segítik a kutatást. A régen szakok szerinti elrendezést a 80-as évek elejétől alfabetikus elrendezés váltotta fel. A kézikönyvek az ellenőrzés megkönnyítése céljából raktári szám szerinti sorban vannak. A magyar nyelvű folyóiratokat, az eleve kötve érkezetteket és néhány kevésbé használt címet a raktárból kell kihozatni. A Nature, a Science, a Current Contents, a BJM, valamint a Soros Alapítványtól ajándékba kapott folyóiratok /Newsweek, Der Spiegel, Paris Mach, stb./ az olvasószolgálati polcon találhatók. Innen kell kérni az Aesculap, A gyakorló orvos könyvtára, Az orvostudomány aktuális problémái, A biológia aktuális problémái című könyvsorozat kötetait is.

A kölcsönzési szolgálatot négy könyvtáros, három egész, és egy részmunkaidős raktáros munkatárs csúsztatott munkaidőben látja el, esti ügyeletet tartva. A tájékoztatásban a könyvtár tudományos munkatársai teljesítenek szolgálatot. A könyvtár hétfőtől-péntekig 10-től 3/4 8-ig, szombaton 9-től 3/4 6-ig tart nyitva.

Természetesen minden időszakban felmerülnek korszerűsítési javaslatok. Napjainkban ez a szolgáltatás színvonalát növelő javaslat a számítógéppel támogatott kölcsönzési rendszer bevezetésére irányul. Ennek szakmai és anyagi előkészítése sok szép, de nehéz feladatot ró ránk.

A HALLGATÓI RÉSZLEG

GYURICS Károlyné

Az egyetem hallgatóinak tankönyv, jegyzetkölcsonzés céljából 1959-ben önálló könyvtárat hoztak létre az Illői u. 25 sz. alatti épületben. Őnk közül bizonyára sokan ismerték ezt a már kialakításakor korszerűtlen, barátságtalan helyiséget. A könyvtár innen költözött 1982-ben jelenlegi szép, világos, könyvtári céloknak megfelelően átalakított helyére. Ettől kezdve tartozik szervezetiileg az egyetem Központi Könyvtárához. Híszetartozásunk természetesen nem csupán adminisztratív, állományunk építése, fejlesztési terveink szervesen kapcsolódnak a Központi Könyvtárhoz. Alapvető különbség a felhasználók igényei szerint kialakított gyűjtőkörhöz mutatkozik.

Az 1982-ben átvetthez képest állományunk mennyiségileg nem változott jelentősen. Ezt egyrészt a régi, a szak-professzorok által is elavultnak minősített tankönyvek selejtezése, másrészt tudatos, minőségi változásra törekvő fejlesztési koncepciónk magyarázza.

Dokumentum-állományunk az 1989. decemberi adatok szerint:

- mintegy 15 ezer kötet, 100 %-ban kurrens tankönyvből,
- és 1.500 kötet speciálisan hallgatói képzési célokat szolgáló kézikönyvből áll.

A közeljövőben a felsőoktatással szemben támasztott mennyiségi és minőségi követelmények növekedése várható. Hazánk fejlődése szempontjából sorsdöntő, hogy felsőoktatásunk tartalma, színvonala tekintetében kövessék a nemzetközi trendeket. Be kell kapcsolódnunk a felsőoktatás nemzetközi rendszerébe. Ehhez nem csupán a hallgatók nyelvtudása terén kell fordulatot elérnünk. Elő kell segítenünk a hazai és nemzetközi tapasztalatok jobb megismerését is.

Könyvtárunk, mint az oktatás szakirodalmi bázisa, mindezek figyelembevételével készíti könyvtárunk jövőbeni terveit:

- A Hallgatói Információs Rendszerhez területünkön elhelyezett terminállal kapcsolódunk,
- Számítógépes irodalomkutatói lehetőség ez év októberétől biztosítva van a hallgatók részére.
- Távolabbi, de feltétlenül megvalósítandó elgondolásunk, hogy minden, egyetemünkön végzett hallgató ismerje a különböző számítógépes szakirodalmi adatbázisok nyújtotta lehetőségeket, hogy ezek használata közvetlen segítséget jelentsen későbbi munkájuk során.
- Audiovizuális blokk kialakításával kívánjuk hozzáférhetővé tenni a nem hagyományos adathordozókat. Ezzel a hallgatók szakmai felkészültségét és a felkészülésüket elősegítő nyelvi képzést is szolgálnánk.

Az oktatást támogató kézikönyvtári állományunk fejlesztéséhez éves költségvetési keretünk radikális emelésére lenne szükség. Augusztus végén új szolgáltatásként, nyílt nap keretében az egyetem minden hallgatóját meghívtuk szakmai bemutatkozásunkra, az új számítógépes szakirodalmi adatházisok használatának ismertetésére, személyes beszélgetésre, melyben igyekeztünk terveinket a hallgatókkal is megismertetni, hogy véleményükkel, hírlataikkal, javaslataikkal egybevetve az egyetemi képzés során segítséget nyújtó támaszuk lehessünk. A rendezvény nagy sikerét, az itt megfordult 400-450 hallgató véleményét vendégkönyvünk is tükrözi. Ezen az augusztusi rendezvényen állítottuk ki először a könyvtárunk tulajdonában álló XIX. századi orvosi tankönyveket.

Az egyetemi képzés legfőbb szakirodalmi forrásai a tankönyvek. A tankönyv képet ad arról, hogy egy adott korszakban mit tanítottak és, hogy miként tanított az adott intézmény. A magyar orvostudományi kar 1769-ben a nagyszombati egyetemen indult. Az oktatás hivatalos nyelve a latin és a német volt. Elsőként Rác Sámuel orvostanár tartott magyar nyelvű előadásokat, az akkor már

Pestre költözött egyetemen. Ő kezdte meg a "magyar orvosi nyelv pallérozását". Ő írta az első magyar élettan könyvet, "A phisiológiának rövid sommája, melyet a magyar olvasóknak hasznokra kiadott" c. művet, mely Pesten jelent meg 1789-ben. A XVIII. század végén az európai felvilágosodás eszmái hazánkban is jelentkeztek. A felvilágosodáshoz kapcsolódó irodalmi és nyelvújítási mozgalom a magyar orvosi nyelv kialakulását is segítette. A reformkor általános szellemi megújulásának hatására az orvostudományok és az orvosképzés ügye is előtérbe került, de a szabadságharc leverése után a reakciós erők egy időre minden haladó gondolatot visszaszorítottak.

A reformkor utáni önálló magyar orvostudomány kialakulásán munkálkodó csoport vezetője Balassa János volt. Legkiválóbb tanítványa Markusovszky Lajos, ki 1857-ben az "Orvosi Hetilap" egyik létrehozója. 1860-tól az oktatás nyelve, az addigi német helyett a magyar lett. Ekkor vetődött fel a magyar nyelvű orvosi könyvek hiányának problémája.

1860. júniusában 141 orvostan- és sebészhallgató nyílt levélben fordult az "Orvosi Hetilap" szerkesztőségéhez magyar nyelvű tankönyv-ellátottságuk hiányai kérdésében: "Igen nekünk magyar orvosnövendékeknek idegen forrásokból kell merítenünk az éltető nedvet, idegen aknákból kell bányásznunk a kincset, a szellemi táplálékot, melynek pedig, ha magasztos hivatásunknak jövőben megfelelni akarunk, minél inkább vérünkkel kell válnia. Tankönyveink nincsenek! Ezen két szóban van kimondva keservesen érzett nélkülözéseink legsürgősebbike."

Az éltető hiány betöltésére Markusovszky szervezésében, Balassa János elnökletével 1864-ben megkezdte munkáját a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat. Orvosok, professzorok nagy kedvvel támogatták az ügyet. Arányi Lajos kórbonctani, Semmelweis Ignác szülészeti, Stockinger Tamás sebészeti, Sauer Ignác belgyógyászati tankönyvek írását ajánlotta fel. A megvalósult művek közül, a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat által kiadott kötetek a kiállítási tárlókban megtekinthetők.

A jövőben folyamatosan szeretnénk feltárni és a hallgatókkal megismertetni az egyetem és az egyetemi könyvtár történetét, a hallgatókat és a hallgatói könyvtárat érintő orvostörténeti szakirodalmat.

A KÖNYVBESZERZÉS; FELDOLGOZÁS, KIADVÁNYOK

PREPOK Ferencné

Könyvállományunk forrásai: vétel, kötelezpéldány, ajándék, csere.

Amíg 1986-ban 2200 kötet külföldi könyvet tudtunk megvásárolni a közel egymillió Ft-os keretből, addig 1989-ben a változatlan keretből csak 143 művet. Ki kell emelnem, hogy ezek között Magyarországon egyedül általunk előfizetett régi sorozati műveket szerzünk be /Handbuch der Experimentellen Pharmakologie, The Enzymes, Handbuch der Inneren Medizin, Handbook of Physiology/.

Az Országos Széchényi Könyvtárból rendszeresen megkapjuk - kiválogatás alapján - a legfrissebb magyar nyelvű szakirodalmat - kötelezpéldányként. 1989-ben több, mint 200 kötet könyvet /tankönyvet, jegyzetet, kézikönyvet és monográfia jellegű dokumentumokat/kaptunk.

Kiemelt, egyedülálló állományt képez az MTA kandidátusi és nagydoktori értekezések anyaga, melyet védelem előtt megkapunk, védelem után állományba vesszük, s a kézirat kölcsönözhető.

A külföldi ajándékkönyvek kb. 80-90 %-át a WHO kiadványok jelentik, melyek gyűjtésénél könyvtárunk teljességre törekszik. A WHO kiadványok külön is szerepelnek katalógusunkban.

Minden lehetőséget megragadunk annak érdekében, hogy különböző forrásokból hozzájuthassunk értékes könyvekhez. Így történt ez ebben az évben is. A Magyar Studies of America & Sabre Foundation-tól több mint 160 értékes - aránylag új kiadású könyvet kaptunk. Megjegyzem még, hogy a Soros Alapítványtól kapott jelzéseink szerint - a korábbi évekhez hasonlóan - könyvtárunk az idén újabb könyvajándékokra számíthat.

Az állomány feltárása, a katalógusok naprakészek. A szélesebbkörű tájékoztatás céljából az új külföldi könyvekből félévanként, a disszertációkról kétévenként kiadványt adunk ki.

A SZÁMITÓGÉPES IRODALOMKUTATÁS

RAJNAI Istvánné

Nem mondok újat, amikor a számítógépes irodalomkutatás és folyóirat-nyilvántartás tényét említem könyvtárunkban, mint a technikai fejlődésünk első lépcsőfokát.

Az eddig használatos adatbázisok az olvasók hagyományos irodalomkutatási szokásaihoz igazodnak, így a Current Contents/Life Sciences on Diskette, Excerpta Medica full set on CD-ROM, Medline on CD-ROM az első fecskek, de szeretnénk bővíteni a sort. Ezekben az adatbázisokban elsősorban téma szerint keresnek az olvasók, de lehetőség van arra is, hogy a szerző neve, a forrás stb. alapján vizsgáljunk egy adott időszakot.

A Medline és az Excerpta Medica nagyon népszerűek, mivel a cikkekhez tartozó összefoglalók illetve a tárgyszavak nagy segítséget nyújtanak annak eldöntésében, hogy mely cikkek a legrelevánsabbak.

A Medline alkalmas mind retrospektív, mind pedig kurrens szakirodalmi kutatásra is. A kurrens év bibliográfiai anyaga havonta frissül a legújabb irodalommal és az utolsó CD-lemez kumulálva tartalmazza az előző hónapok tételeit is.

Current Contents/Life Sciences on Diskette összefoglalók nélküli, havi periodicitású számítógépes bibliográfia, amely az 1200 legerősebb szaklap tartalomjegyzékeit dolgozza fel.

Elmélyültebb irodalomkutatásnál célszerű áttekinteni az összes elérhető adatbázisunkat.

Van próbalemezünk a Science Citation Index lézerlemezvesztőzetéről is. A jövőben szeretnénk elérni az egyetem gazdasági vezetésénél, hogy ezzel az igen fontos adatbázissal bővíthessük CD-ROM gyűjteményünket.

A SEMMELWEIS ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRI HÁLÓZATÁRÓL

RÉDEI Ildikó

A SOTE könyvtári hálózatához 40 tanszéki könyvtár tartozik, melyek módszertani irányítása a SOTE Központi könyvtárának feladata.

A könyv- és folyóiratrendelés a Központi Könyvtáron keresztül, központilag történik. A tanszékek, sajnos egyre szűkösebb anyagi eszközökkel rendelkeznek, az egyre dráguló könyv- és folyóirat-árak miatt a könyvtárak egyre több lemondásra kényszerülnek.

Az 1982-ben 5,5 millió forintért vásárolt 885 db. tőkés folyóirattal szemben ma már csak 605 jár, viszont ez már 12 millió forintba kerül.

A tőkés könyvrendelések száma 300 db.körül maradt, de az 1982-es félmillióval szemben most másfél millió forintba kerül.

Ezért is örömmel fogadtuk a nyár folyamán a SABRE alapítvány igen értékes könyveit, melyekből mintegy 500 darabot kapott a hálózat.

A módszertani munkához tartozik a könyvtárak látogatása, amelyeknek során felhívom a figyelmet a hiányosságokra, illetve a könyvtárossal megbeszélem az aktuális problémákat, ami nem szorítkozhat csak a látogatásokra, hiszen a könyvtárosok rendszeresen megkeresnek személyesen, vagy telefonon napi problémáik megbeszélésére. Bármilyen adódik - a Nemzeti Periodika Adatbázis adatlapjainak kitöltésétől az állományellenőrzési jegyzőkönyvek megírásáig - mindenben megpróbálok a könyvtárosok segítségére lenni.

A 40 tanszéki könyvtárban - mivel összevont könyvtárak is működnek - 47 könyvtáros dolgozik. Ebből csak 29 a főfoglalkozá-

su, 7 a részfoglalkozású; 11-en megbízottként látják el a könyvtárosi feladatokat. E megbízott könyvtárosok összetétele igen vegyes: gazdasági ügyintéző, laboráns, sőt orvos, illetve gyógyszerész is végez könyvtári munkát. Ennek megfelelően az állomány feldolgozottsága, nyilvántartásai is igen változatos képet mutatnak.

További probléma, hogy igen gyakran a főfoglalkozású könyvtárosi állásra nem szakképzett könyvtárost vesznek fel a tanszékekre. Jelenleg 18 szakképzetlen könyvtáros lát el könyvtári feladatokat.

Ezen kívül még ma is "divat" néhány tanszéken, hogy a könyvtáros titkárnősködjik, vagy egyéb adminisztrációs munkát végez, pl. zárójelentéseket gépel, csak éppen a könyvtári teendőkhöz nem jut hozzá.

Természetesen ennek ellenére is fejlődés mutatkozott az elmúlt években a katalogizálás, a kölcsönzési nyilvántartás, állományvédelem terén. Több helyen pl. újra leltározták a régen szabálytalanul állományba vett folyóiratokat.

Az évente tartandó hálózati értekezleteken vitatjuk meg az éppen aktuális könyvtári témákat.

Az új bibliográfiai leírás bevezetésekor két egyhetes tanfolyamot tartottam a tanszéki könyvtárosoknak. Ehhez házi szabályzatot is készítettünk, amit minden tanszéki könyvtár megkapott.

A könyvtárosok egy része már tanulja, illetve használja a MEDLINE adatbázist, mellyel hathatós segítséget tudnak nyújtani a tanszék kutatóinak.

Tervbe vettük a folyóiratok számítógépes feldolgozásának tanszéki megvalósítását is. Ennek azonban még technikai akadályai, hogy a könyvtárak nem rendelkeznek önálló számítógéppel, de ígéretet kaptunk, hogy a közeljövőben ez a probléma is megoldódik.

A REPROGRÁFIAI SZOLGÁLTATÁSOK

SZALAY Attiláné

Reprográfiai csoportunk 4 főből áll, ketten vagyunk 8 órás munkaerők, és 2 fő részmunkaidős dolgozó. Fő feladatunk a könyvtár olvasóinak ellátása, valamint az egyetem intézeteinek, dolgozóinak, hallgatóinak és külső látogatóinak megrendelésére xerox másolat készítése a könyvtári állományba tartozó könyvek, folyóiratok egy-egy fejezetéről, illetve cikkekről. A másolatokat 15 oldal terjedelemtől azonnal elkészítjük, nagyobb mennyiséget 1-2 napos határidővel tudunk vállalni.

Áraink a következők:

SOTE dolgozók, hallgatók részére

4 Ft/old. az A/4 méret

és 7 Ft/old. az A/3 méret

külső megrendelőknek

7 Ft/old. az A/4 méret

és 13 Ft/old az A/3 méret

Új dolog, hogy július 1-től A/3 mérethben is másolunk, ez 1 Ft-tal olcsóbb, mintha 2 db A/4-es oldalt készítenénk.

A készpénzzel fizetők az összegről készpénzfizetési jegyzéket /blokkot/ kapnak. Nem kell készpénzzel fizetni külső megrendelőinknek abban az esetben, ha pontosan kitöltött könyvtárközi kérdőlapot hoznak munkahelyük könyvtárától, ilyenkor az átvételt aláírásukkal és személyi számukkal igazolva, elvihetik a fénymásolatot és utólag kerül számlázásra az összeg.

Készpénzes forgalmunk átlagosan 50-60 ezer Ft havonta /kivéve a nyári hónapokat, ami 10-15 ezer oldal másolást jelent/.

Az olvasói kéréseken kívül a xerox csoport feladata a postán

érkező könyvtárközi kérések teljesítése, és számlázásra való előkészítése, nyilvántartása. Ezek a kérések az előző évhez képest másfél, néha kétszeresükre megnövekedtek. Ez feltehetően a megnövekedett folyóirat- és könyváraknak tudható be. Ennél a szolgáltatásnál is igyekszünk a kérést a beérkezés sorrendjében mielőbbi teljesíteni. Ha sürgősen kérnek valamit, és a kérelapon ezt jelzik, azonnal teljesítjük és lehetőleg aznap továbbítjuk.

A xerox műhely nyitvatartása a következő:

9-12 óráig és 13-18 óráig vállalunk munkát, azonnali másolást és kész anyag kiadását, de a munkánk reggel 9-től 18 óráig folyamatos. Igyekszünk minden kérést gyorsan teljesíteni és szeretnénk, ha az olvasók meg lennének elégedve munkánkkal.

Eddig felsorolt feladataink mellett mi látjuk el az egyetem központi hivatalainak /Rektori Hivatal, Dékáni Hivatalok, Gazdasági Főigazgatóság, Személyzeti és Oktatási Osztály stb./ sokszorosítási munkáit is. Ehhez az egyetem tavaly óta biztosít számunkra egy nagyteljesítményű másológépet, így ezeket a munkákat azon végezzük. Van még 3 régebbi, kis teljesítményű xerox gépünk is.

A gépek elhelyezése nem ideális, mivel a könyvtárban csak 1 gépet tudunk elhelyezni, a többi egy raktárhelyiségben levegőtlen helyen, állandó neonfény mellett működik. Megközelítése is nehézkes.

Összefoglalásként:

1988-ban 216 ezer oldalt másoltunk 980.000 Ft árbevétellel. 1989 adatai: 270 ezer oldal; 1.580.000 Ft. 1990. I. félévében közel 200 ezer oldal másolása 1.100.000 Ft összeget jelent.

Ez napi átlag 1.600-1.700 oldal másolást jelent. Tekintetbe véve a szabadságolások, betegségek illetve gép-meghibásodás miatti időkieséseket, érzékelhető csoportunk leterheltsége.

LECTURES HELD ON THE CONFERENCE "THE CENTRAL LIBRARY
OF THE SEMMELWEIS UNIVERSITY MEDICAL SCHOOL AS ONE
OF THE CENTERS OF MEDICAL INFORMATION"

24 September 1990

Ten short papers based on the lectures held at this conference are presented.

The opening announcement was given by Professor István RÁCZ, who stressed the importance of the library.

The director of the library, Livia RÓZSA outlines its development and commemorates former directors. Kláriszsa BALOGH reports on the bibliographic activities; Erzsébet SZÁNTAI makes the reader familiar with the development and functions of the automated system of registration of periodicals held in the library, developed there. Judit SZÁVAY gives account on the readers advisory service, Ildikó GYURICS makes you acquainted with the past and present of the students library. Piroska PREPOK writes about the acquisition of books, Mária RAJNAI reports on the activities in the field of information retrieval. Semmelweis University Medical School has its own library network. The methodological role played by the Central Library is the topic of Ildikó RÉDEY's paper. Mária SZALAY gives account on the reprographic services.

Tanulmányutak - utibeszámolók

A KÖNYVTÁRÜGY HOLLANDIÁBAN

Tanulmányut 1990. március 19-26.

BENICZKY Gáborné

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Az Országos Ösztöndíj Tanács által az 1989-90-es akadémiai évre meghirdetett tanulmányutak közül megpályáztam és elnyertem a könyvtári munka tanulmányozását célzó hollandiai ösztöndíjat.

Az eredetileg kéthetesre hirdetett ut időközben 8 naposra zsugorodott.

Tekintettel arra, hogy a tanulmányut államközi megállapodás keretében valósult meg, a hollandiai fogadótól a Hágában székelő Külügyminisztérium kulturális kapcsolatokkal foglalkozó osztálya volt. Ők bízták meg a Leideni Akadémiai Kórház könyvtárának vezetőjét, Q. Grist, hogy az orvostudományi szakterület figyelembevételével szervezze meg programomat. Ő volt az, aki mindenhol elkisért, bemutatott, így nem kellett időt vesztegetnem arra, hogy külföldi lévén utazási és tájékozódási gondokkal küszködjek, netán elkésssem emiatt.

Mielőtt Hollandiába indultam, igyekeztem elolvasni minden olyan cikket, tanulmányt, amely segített közelebb jutni ahhoz az országhoz, amelybe orvosi könyvtárosként talán elsőként jutottam el Magyarországról, de még turistaként sem sokan keresik fel hazánkból, mivel Európa legdrágább országainak egyike. Azok a publikációk, amelyeket szaklapokban találtam, némi betekintést nyújtottak Hollandia gazdasági, politikai és kulturális életébe,

egy racionálisan szervezett jóléti államba, amelynek megismerését nagyon vártam.

Munkatervei összeállításomban az alábbi célkitűzések szerepeltek:

- a könyvtárközi kölcsönzés megismerése
- a könyvtárosképzés ill. felhasználói oktatás lehetőségeinek tanulmányozása
- a folyóirat terjesztéssel foglalkozó intézmény felkorezése
- tapasztalatcsere, kapcsolatteremtés.

A szakmai program ismertetése előtt érdemes néhány mondatban körvonalazni a holland életformát, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül.

Hollandia 15 milliós lakosságából mindössze 3,2 millióan dolgoznak, akik többségükben férfiak. A gyermeket nevelő nők nagy része otthon marad. Akik pedig dolgoznak, azok is sok esetben csak fél-, negyed-, vagy akár nyolcad munkaidőben vállalnak munkát. Igen gyakori, hogy házasságon belül mind a férfi, mind a nő fél állásra jelentkezik, vagy együtt vállalnak el egy munkakört, s felváltva járnak be, így oldják meg a gyermekek gondozását. De nem is az a cél, hogy pénzre keressenek, hisz az állam gondoskodik arról, hogy mindenki megéljen, - bérből vagy munkanélküli segélyből - minden állampolgára számára biztosítja a létminimumot. Így aztán az emberek szívesen vállalnak társadalmi munkát, s azt érdeklődésüknek megfelelően, szinte hobby-szerűen választják.

A társadalmi munka presztízse rendkívül nagy. A foglalkoztatás szervezeten történik. Az ingyen dolgozó társadalmi munkás is szerződést ír alá, kötelezettséget vállal az önkéntes munkára. A cél az, hogy az élet minden területén rendben menjenek a dolgok, ne legyen fennakadás.

Ezek ismeretében azt hiszem, nem igényel kommentárt, milyen

gondosan szervezik meg a munkát ott, ahol fizetett munkaerőt alkalmaznak. Én csak szűkebb érdeklődési területem, a könyvtárak életébe nyertem betekintést, a továbbiakban az ott szerzett tapasztalatokat ismertetem.

A Leideni Akadémiai Kórház Prof. Dr. J. Mulder Könyvtára

Elsőként Leidenben, a Leideni Akadémiai Kórház Jan Mulder professzorról, a kórház kiemelkedő egyéniségéről elnevezett könyvtárban tettem látogatást.

A könyvtár állományát tekintve nagyságrendileg hasonlít az OIK-hoz, technikailag azonban sok évvel előttünk járnak. Állományuk kb. 55.000 könyvtári egység. A kurrens folyóiratok száma 450. Az orvosi szakkönyvek közül elsősorban a legfontosabb kézikönyvek, az orvostudomány bázisának monográfiái /pl. anatómia, élettan, biokémia.../, a pre-klinikai kiadványok, az orvostanhallgatók számára nélkülözhetetlen egyetemi jegyzetek beszerzésére törekszenek. A beszerzés szempontjából megkönnyíti helyzetüket, hogy a leideni egyetem központi orvosi könyvtára elérhető közelségben van, ahol 686 462 orvosi szakkönyv anyagából válogathatnak /1990. márciusi adat/. Folyóirataik között megtalálhatók az orvostudomány bármely szakágzatának legfontosabb lapjai. A szaklapok többségükben angol nyelvűek, 1 francia és néhány holland akad közöttük. /Ehhez tudni kell, hogy Hollandiában mindenki beszél angolul, szinte az anyanyelvükkel párhuzamosan tanulják/.

A hagyományos nyomtatott formán kívül korszerűbb változatban is megtalálhatók az információs eszközök pl.

a MEDLINE CD

/1989. I. félévének anyagába tekintettem be, amely egy lemezen lévén rendkívül gyorsan átfutható/, vagy

a Current Contents Life Sciences CD

/a CD, a nyomtatott formát 2-3 nappal megelőzve érkezik, egy hét anyagának átfutása kb. 5 perc/

Folyóirataikat 15 évig őrzik, mert tapasztalataik szerint korábbi számoktól már nem fordulnak elő kérések. Ez a 15 év viszont mind megtalálható a könyvtárban, bármikor hozzáférhető. A régebbi évfolyamokat nem raktározzák, hanem évente selejtezik.

A könyvtár munkatársai részt vállalnak az orvostanhallgatók könyvtárhasználatra való felkészítéséből. Az oktatás 4 éven át tart, 12 fős csoportokba sorolva ismertetik meg a hallgatókat a szakirodalom alapvető kézikönyveitől a számítógépes irodalomkutatásig a szükséges elméleti és gyakorlati tudnivalókkal. Évente 200-300 hallgató vesz részt ezeken a kurzusokon.

Megemlítem még az online könyvtárközi kölcsönzést, amelynek rendkívül gyors és eredményes alkalmazását itt sikerült elsősorban tapasztalnom, de ennek részletezésére a "PICA"-nál tett látogatásom ismertetésekor térek rá.

Az Akadémiai Könyvtáráról röviden még annyit, hogy a könyvtárvezetővel együtt 6 fő látja el a teendőket az irodalomkutatástól a könyvtári adminisztráción át az oktatásig mindent beleértve. Forgalmuk igen nagy, statisztikájukban átlagosan napi 300-350 információs szolgáltatást regisztrálnak.

"PICA" /Project Integrated Catalogue Automation/ LEIDEN

A "PICA" integrált katalógusgépesítési rendszer, amely az 1969-1975 közötti időszakban a tudományos könyvtárak gépesítésének lehetőségeit vizsgálta, majd 1976 óta "non-profit", azaz nem nyereségérdekelt szervezetként működik. Költségeit a holland kormány fedezi. Céljával egy olyan automatizált könyvtári hálózat létrehozását tűzte ki, amelynek tagjai olyan központi bibliográfiai adatbázisból táplálkoznak, ahová az információkat egyetlen egyszer viszik be. Mára nagy közös online katalógizálási rendszerre fejlődött, amelyhez közművelődési könyvtárak is csatlakoztak, s Hollandia szerte ezt használják.

A PICA-ról nehéz röviden beszámolni, hiszen magam is egész napon át hallgattam az érdekes információkat szerteágazó munkájukról, az előkészítéstől az adatgyűjtésen át a feldolgozásig. felhasználói tapasztalatokat figyelembe véve program módosításokkal igyekeztek a lehető legjobbat létrehozni. Ugy tűnik, sikerült is. Napjainkban olyan központi katalógusrendszerrel rendelkeznek amelyet C.M. van Muyen, a könyvtári ügyek osztályvezetőjének szavait idézve egész Európa elismer, de még Amerika is érdeklődést mutat iránta s szinte nem értik, hogy hogyan hozhatta létre ilyen kis ország, mint Hollandia. Őket viszont éppen az ösztönözte, hogy a kis országnak van szüksége egy gyorsan elérhető alaplázisra. Ezért próbálnak nem nemzeti, hanem európai mértékben gondolkodni.

Jelenleg az intézet összlétszáma 55 fő, egyharmaduk rendelkezik könyvtárosi végzettséggel. Legtöbbször a szoftver fejlesztésén dolgoznak. A programozást már az egyetemen tanulják, a könyvtári ismereteket összekapcsolják a számítógép adta lehetőségekkel.

A központi adatbázis tartalmazza a Kongresszusi Könyvtár, a brit nemzeti bibliográfia és a holland nemzeti bibliográfia, valamint a résztvevő könyvtárak állományadatait. Minden dokumentum leírását csak egyszer viszik be az adatbankba. A könyvtárak katalógizálás előtt ellenőrzik, hogy az adott kiadvány adatai megtalálható-e, s csak akkor viszik be az adatbázisba, ha ott még nem szerepelnek. Ha már megvan, akkor szükség esetén a könyvtárak online nyomtathatják katalóguscéduláikat saját felhasználásra, bár ez a funkció egyre veszít népszerűségéből, mivel a cédulakatalógusokat lezárták, korszerűtlenné váltak.

Működnek ezen kívül helyi alrendszerek is, amelyek speciális feladatokra hivatottak /pl. szerzeményezés, kölcsönzési nyilvántartás stb./

A rendszer legtöbbet használt funkciója a könyvtárközi kölcsönzés. A rekordok minden dokumentumtípust tartalmaznak: könyvek

periodikák, cikkek teljes terjedelemben és rövidített változatban is, filmek, videók, hanglemezek, kazetták, CD, kéziratok, térképek, muzeumi tárgyak /pl. festmények, szobrok leírása, faragás/, régi könyvek. Minden elérhető online. Offline csak a megjelenési formában van különbség. Az output lehet:

- COM
- cédula
- lista: lézernyomtatón, fényszedett kötetkatalógusként stb.

A központi adatbázis eligazítást ad a két leggyakoribb felhasználói kérdésre: egy bizonyos témáról van-e valamilyen információ; hol található az az információ.

Ezen kívül még számos megközelítési módja van a keresésnek:

- egyéni szerző
- testületi szerző
- cím
- konferenciák neve
- kulcsszó
- dokumentumtípus stb.

A keresésre fordított idő megjelenik a terminálon. Megfigyelve, hogy egy egyszerű kérdésre 10 másodpercen belül megvolt a válasz. A keresés eredményeként kapott lista megjeleníthető képernyőn vagy kérhető nyomtatásban is. Lelőhelyként nem csak az adott könyvtár, hanem a raktári jelzet is ott van, azaz a dokumentum helye a polcon. A gyors kézbesítés érdekében automatikusan az olvasóhoz legközelebb lévő leelőhely jelentkezik, hogy ezáltal időt és postaköltséget takarítsanak meg. Egy kérés teljesítése max. 10 napot igényel, megválaszolatlan kérés nincs. A könyvtárközi kérések tulnyomó többsége időszaki kiadványokra és monográfiákra irányul. Első sorban szakkönyvtárak veszik igénybe, de a közművelődésiek is előszeretettel csatlakoznak. Jelenleg 600 PC és 800 terminál áll online kapcsolatban a központi adatbázissal. 1989-ben az outputok száma 30 millió rekord volt.

A központi adatbázis telefonhálózaton keresztül érhető el. Az információk naprakészek. Mindent duplikálnak, így, ha az egyik processzor meghibásodik, a másik automatikusan a helyébe lép.

Van Muyen ur vázolta a jövőt is. Most egy új generáció létrehozásán munkálkodnak. A PICA életében az lesz a harmadik variáció. Ez 2-3 éven belül a kapcsolatok magasabb szintjét teszi majd lehetővé.

Egy kis felü könyvtára, ha eléri a legközelebbi főállomást, amely rendszerint valamelyik egyetem könyvtára, akkor az egyetemi könyvtár segítségével ugyanazon lehetőségekkel rendelkezik, mint maga az egyetem. Mindehhez már csak a Hollandiát behálózó telefonvonalak jó működése szükséges.

Swets and Zeitlinger Subscription Service

LISSE

A Swets és Zeitlinger Hollandia egyik legnagyobb folyóiratterjesztéssel foglalkozó társulása. 1901-ben alakultak és napjainkban az egész világot behálózó üzleti vállalkozássá fejlődtek. Központjuk Lissében, egy holland kisvárosban van. A céget képviselő irodáik megtalálhatók az USA-ban, Anglia, Franciaország, Olaszország, Svédország, Spanyolország, Németország, Brazília és Japán nagyvárosaiban. Az utóbbi időben Kelet-Európába próbálnak betörni, szeretnék népszerűsíteni szolgáltatásaikat. Közvetve eddig is kapcsolatban álltunk a frankfurti kirendeltséggel, ugyanis a Kultura onnan hozatta be a magyarországi könyvtárak külföldi folyóiratainak nagy részét. Most viszont azt szeretnék elérni, hogy a könyvtárakkal közvetlen kapcsolatot tudjanak létrehozni. Arra specializálódtak, hogy mindenféle könyvtárat ellássanak periodikákkal. Szolgáltatásaikhoz a legkorszerűbb technikai felszerelések állnak rendelkezésre.

A cég iránti érdeklődésemet nagyon jó néven vették, s igyekeztek megmutatni mindent, remélve személyemben a jövő ügyfelét. Ez 2-3 éven belül a kapcsolatok magasabb szintjét teszi majd lehetővé. A kereskedelmi igazgató végigvezetett az intézetben.

Megismerttettem a dokumentumok beérkezésétől a diszponálásig zajló adminisztrációs nyilvántartásokkal. Természetesen minden automatizált. Számítógépes rendszerük nem ismer tévedést.

Betekinthettem az előfizetők névsorába is, és végigjártam hatalmas rektáraikat, ahol 10 évre visszamenően minden periódikából őriznek tartalékot, hogy bármely hiányzó dokumentumot pótolni tudjanak.

A házigazda figyelme arra is kiterjedt, hogy speciális holland ételeket kapjak ebédre. Amsterdam felé tartva kis kitérőt tettünk, s megmutatta a virágzó tulipánföldeket, amelyek Liess közelében mintegy 28 hektáron /5000m²/ pompáznak, s épp abban az időben nyíltak. Turisták ezrei utaznak oda a látványosságért.

Mindezeket a személyes élményeket csak azért említem, mert érdemes felfigyelni arra, mennyi mindent megtesznek a jó hírnév érdekében.

A Holland Királyi Tudományos Akadémia Könyvtára AMSTERDAM

A Holland Királyi Tudományos Akadémia könyvtárának orvostudományi gyűjteményének megtekintésére igen rövid időm jutott. Amsterdam belvárosától kissé távolos helyen, modern épületben rendezkedtek be. Állományuk 125 ezer könyvből áll és évente 22 ezer féle folyóirattal gyarapodnak. A speciális orvostudományi szaklapokon kívül a határterületek periodikáit is gyűjtik. Fotómásolatot bármiről szolgáltatnak. Kéréseket a hagyományos formanyomtatványon kívül telefaxon is elfogadnak. A teljesítés ennek megfelelően vagy a fotomásolat postázása, vagy telefaxon továbbítják a szöveget.

Rendkívül kiterjedt nemzetközi cseretevékenységet folytatnak. Kérésre megmutatták, terminálon pillanatok alatt lehívták magyarországi cserepartnerüket és a tőlük származó kiadványokat. Többségében az Acta-k szerepeltek. Ismerve a magyarországi gyarapítás nehézségeit, készséggel ajánlották fel együttműködésüket a nemzetközi cserében.

LIBRARIES IN HOLLAND
A study trip 19-26 March 1990

Agota BENICZKY

On her study trip the author visited the Prof.Dr. J.Mulder Library of the Leyden Academic Hospital, the Library of the Royal Netherlands Academy of Sciences in Amsterdam, Swets and Zeitlinger Subscription Service in Lisse and got acquainted with PICA /Project Integrated Catalogue Automation/. Activities of the above institutions are characterized. Especial attention is given to PICA.

In memoriam WÉNINGER ERNŐ
/1932 - 1990/

1978 óta, egészen a közelmúltig nem lehetett nélküle MOB. Aki fent járt az OIK épületének harmadik emeletén, aligha felejtte el a lyukszalagos írógép zaját. Ezen készítette ugyanis a bibliográfiai leírásokat, majd - a számok összeállítása után - írta le végleges formájában a Magyar Orvosi Bibliográfia esedékes számát. A gép lármáját néhány évre egy Rosytext sokkal diszkrétebb hangjára cserélhette a technológia fejlődésének köszönhetően, majd nemrégiben igazán csendes, bár mozgalmas munkára váltott: olvasószerkesztő lett.

Nemcsak a MOB révén ismerték ismeretlenül is. Gyakran volt résztvevője a tájértekezleteknek.

Korábban a Történettudományi Intézetben dolgozott. Hogy az érdeklődés határozta-e meg akkori választását, vagy a munkahely kellett fel benne az érdeklődést, nehéz volna megmondani, de ha történelemről esett szó, az ő hangját biztosan lehetett hallani és alig akadt nap, hogy ne láttuk volna történelmi tárgyú könyveket vásárolni.

Hétfőn még kávé, teát főzött, kedden hiányoltuk, de még nem tudtuk, hogy a gyors halál szele érintette meg és pénteken már távozik közülünk.

=====

Referátumok - Szemlék

=====

A.Escher: CD-ROM Angebot von Datenbanken, eine Chance für den Endbenutzer? - Adatbankok CD-ROM-on. esély a végfelhasználónak? ARBIDO-R, 1990,5,2,48-50.

Ebben a referátumban a CD-ROM-mal kapcsolatban korábban megjelent közlemények /mindenek előtt Borsy Tamásnak valamint A.Gercnek és M:Krsmanovičnak az Orvosi Könyvtáros 1990. évi 3. számában megjelent cikke/ ismeretét feltételeztük.

A CD ROM legfontosabb jellemzői, lehetőségei ismertek. Előnyei közül kiemelendő, hogy a legtöbb CD-ROM termék felhasználóbarát menürendszerben üzemel.

Vannak azonban hátrányai is. Nemcsak, hogy nem igényel telekommunikációs összeköttetést, de nem is lehet távadathálózatokba bekapcsolni, így helyhez kötött. Egyszerre nem kereshetünk több adatbázisban és közismert az a tény is, hogy a legaktuálisabb adatokhoz nehéz hozzájutnunk.

Az on-line keresés drága ugyan, de költségei a használathoz igazodnak, egy kevés információért nem kell megvennünk az egész adatbázist.

Végfelhasználónak azt a /tág értelemben vett/ kutatót tekinthetjük, akinek munkájához információra van szüksége, de ő maga nem információs szakember. Ennek ellenére kíváncsi tudnia: hol, melyik adatbázisban található a keresett információ. Előnyös, ha alapvető fogalmai vannak az adatházisok felépítéséről és a lekérdezés lehetőségeiről.

Ha azt mondjuk, hogy a CD-ROM jó esélyt jelent a felhasználó informálódása számára, mert munkahelyén rendelkezésre áll, mentesíti a költségek figyelésének kötelezettsége alól, annyit és olyan hosszan keres, amennyit csak akar, a menü rendszerű kereséssel op-

timális eredményt kap és a keresésnek didaktikai hatása is van, továbbá földfelségessé válik az információs szakember közreműködése, túl optimista képet festünk.

Ha viszont azt mondjuk, hogy a CD-ROM nem sokat jelent a végfelhasználónak, mert csak a könyvtárakban hozzáférhető, használatához "sorba kell állni", csak kevés adatbázis hozzáférhető a segítségével, az is több lemezre osztva, a legfrissebb fájlok pedig nem is érhetők el ebben a formában, túl pesszimista képet festünk.

Meg kell vizsgálnunk, hogyan keresett eddig ez a felhasználó információt aki on-line rendszerek végfelhasználója volt, az is marad. Aki a munkahelyi személyi számítógépén kereshetett, annak a CD-ROM csak akkor jelenthet alternatívát, ha az a közelben található, nincs zsúfoltság és az adatbázisok megfelelnek igényeknek.

Az olyan felhasználók számára, akik azelőtt, "hagyományos" módszerekkel rágták át magukat az irodalmon, vagy a könyvtárak nyomtatott indexeit használták, esetleg információs szakember közreműködését vették igénybe, jó informálódási alkalmat jelent a CD-ROM, ha elérhető távolságban található, az adatbázisok kínálata megfelel igényeiknek, a lekérdezés valóban felhasználóbarát, ideértve azt is, hogy a gyakorlott kérdező parancs-üzemmódban is dolgozhat. Ezeknek a körülményeknek a fennállása esetén is szükség van azonban arra, hogy a könyvtárban legyen elegendő személyzet a kezdeti lépések megkönnyítésére.

Ezek alapján elképzelhető, hogy a CD-ROM helyettesíteni fogja a nyomtatott indexeket, mert az interaktív lekérdezés többet nyújt ezeknél. És várható, hogy a CD-ROM-on "iskolázott" felhasználók on-line végfelhasználókká is válnak, különösen, ha ott is lehetőség lesz a menü-rendszerű keresésre.

/Koltay Tibor/

Lehmle W.: A végfelhasználók keresései a szakbibliográfiái CD-ROM adatbázisokban. Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. Sonderheft 50., 1989, 197-213. /Magyar fordítás: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1990, 37, 8-9, 343-350./

A CD-ROM-ot gyakran csak a könyvtárosok használják és a végfelhasználók érdekei sokszor csak "egyéb" szempontként kerülnek elő.

A konstanzi egyetem könyvtárában a SilverPlatter cég öt CD-ROM termékét /PsycLit, Medline, Sociofile, ERIC, OSH ROM/ és a Public Affairs Information Service PAIS CD-ROM-ját vizsgálták a végfelhasználók szempontjából.

A konstanzi egyetemnek nincs orvosi fakultása. A könyvtárban két személyi számítógép hétfőtől péntekig 9-21,30-ig, szombaton 9-19 óráig áll az olvasók rendelkezésére. Ezzel a kapacitással havi mintegy 150 keresés bonyolítható le. A gyakorlat azt mutatja, hogy célszerű órarendet vezetni, amelyben a felhasználók előjegyezhetik magukat.

A végfelhasználók a PsycLit és a Medline CD-ROM verziót lényegesen nagyobb mértékben vették igénybe, mint on-line formájukat. A Sociological Abstracts esetében kitűnik, hogy on-line kereséséhez lényegében a CD-ROM nyitotta meg az utat.

Az egyetem hallgatói abszolút számokban nézve többször kerestek, de az egy főre eső keresések tekintetében a kutatók vezetnek. Az on-line keresés, a nyomtatott változat használata és a CD-ROM keresés közötti arány 1:2:21 volt.

A felhasználók elégedettsége legalább megegyezett a statisztikai valószínűséggel, sőt a kutatóknál legtöbbször nagyobb is volt annál. A SilverPlatter programmal működő adatházisok /a PsycLit és a Medline/ felhasználói között a megelégedés foka különösen magas.

Csak körülbelül egy évvel a bevezetés után lehet megállapítani, hogy egy-egy CD-ROM terméket elfogadnak-e a felhasználók.

Szolgáltatásról szinte kizárólag korábbi keresések és a kollégáktól kapott információk alapján értesültek a felhasználók, a könyvtári propagandának alig volt jelentősége.

A CD-ROM-ok összes használójának 50%-a nem tartja szükségesnek a nyomtatott kiadást, 39,1% viszont igen. A Psyclit esetében ez az arány 58,5 és 41,5%. Azok közül, akik a nyomtatott formát továbbra is igénylik, 9,1% soha nem használta azt, a nyomtatott kiadást elvetők között ezek aránya 30,6%. A Medline felhasználójának 26,9%-a szükségesnek, 70%-a szükségtelennek találta a nyomtatott Index Medicust.

Megállapítható volt többek között, hogy a végfelhasználók a szakképzett személyzetnél több lépésben keresnek, csak a keresés folyamán dolgozzák ki a stratégiát, ritkán alkalmazzák a szabványosított szavakat /tárgyszavakat, tezauruszfogalmakat/ és nemcsak a releváns mezőben, hanem mindegyikben keresnek. Az ÉS kapcsolatokat helyesen és széleskörűen, a VAGY kapcsolatokat kevésbé használják.

Mindezekből több következtetés vonható le, így pl.az, hogy a CD-ROM munkaállomást a felhasználók közelében kell elhelyezni, mert ez nemcsak az elfogadást segíti, hanem alkalmat ad arra is, hogy a felhasználók egymást oktassák. Ugyanakkor a könyvtári személyzetnek is a közelben kell lennie.

Nem azért, hogy védjék a gépet és a lemezeket, hanem, hogy segíteni tudjanak.

Nagy számú tanulság szűrhető le az oktatás számára is.

Különböző megfontolások alapján mondhatjuk, hogy a CD-ROM-ot ingyenes szolgáltatásként kell kínálniuk a könyvtáraknak, a nyomtatásért viszont szedhető csekély térítés.

/Koltay Tibor/

= = = = =
K ö n y v i s m e r t e t é s
= = = = =

Jantsits Gabriella: Magyar orvosok arcképei
Budapest, Medicina, 1990. 105 p.

A könyvben 95 magyar orvos arcképe szerepel rövid életrajz kíséretében. Korábban már megjelent hasonló arcképgyűjtemény szemészekről, állatorvosokról, ebbe viszont szakterületről függetlenül kerültek be az arcképek, a XV-XIX. századig bezárólag. Vannak közöttük olyan portrék, amelyek híres orvosokat ábrázolnak /Semmelweis Ignác, Balassa János, Lumnitzer Sándor/, de olyanoké is, akik kevéssé voltak ismertek és arcképük most jelent meg először nyomtatásban. A portrék között megtalálhatók azok az orvosok is, akik külföldre távoztak, ott váltak híressé, de magyarságukat mindvégig megtartották, /Zsámboky János, Jordán Tamás/. A magyar orvosok képei közé kerültek azokéi is, akik külföldről jöttek - elsősorban a nagyszombati egyetemre - de működésükkel a magyar orvostudományt gyarapították és végleg itt maradtak /Trnka Vencel, Witerl József/.

A könyv a XIX. századdal lezárul. Ezért több híres orvos /Hógyes Endre, Korányi Frigyes, Lenhossék Mihály/ képe nem kerülhetett a kötetbe, mert, bár munkásságuk súlypontja a múlt századra jutott, még a XX. században is folytatódott. Ezért célszerű lenne a XX. század orvosainak arcképeit is hasonló kiadványban megjelentetni.

Az arcképek időrendben követik egymást, a nevek szerinti tájékozódást betűrendes mutató segíti.

A kiadó és a nyomda gondos munkájának köszönhető, hogy a könyv ilyen szép kivitelben jelenhetett meg.

A szerző Jantsits Gabriella kandidátus, könyvtáros. Ez a könyv mindannyiunk által ismert kitartó, lelkiismeretes munkájának bizonyítéka.

/Rózsáné Vasas Livia/

Ára: 60.- Ft